

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
ФАКУЛЬТЕТ УПРАВЛІННЯ, ЕКОНОМІКИ ТА ПРАВА
КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Освітній ступінь «Магістр»

на тему: **ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

Виконав: студент 2-го курсу, групи Ек-61
спеціальності 051 «Економіка»

Наконечний Роман Степанович

Керівник: к.е.н., доцент Березівський З.П.

Рецензент:

Дубляни 2024

Міністерство освіти та науки України
Львівський національний університет природокористування
Факультет управління, економіки та права
Кафедра економіки

Освітній ступінь «Магістр»
Спеціальність 051 «Економіка»

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач
кафедри економіки
(назва кафедри)

(підпис)

Д.е.н., професор Черевко Г.В.

(прізвище, ім'я, по батькові)

06 березня 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТА
Наконечний Роман Степанович
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема роботи: **ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ
ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У
СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ
ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ**

керівник проекту (роботи) Березівський Зіновій Петрович, к.е.н., доцент,
(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЛНУП від _____

2. Строк подання студентом проекту (роботи) до 08 січня 2024 року

3. Вихідні дані до роботи статистична звітність сільськогосподарських підприємств Львівської області, наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, нормативно-правові акти України

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1. Теоретичні основи підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур

1.1. Роль зернової галузі у розвитку економіки України

1.2. Поняття та суть економічної ефективності вирощування зернових культур

1.3. Методика визначення економічної ефективності вирощування зернових культур

2. Аналіз економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

2.1. Оцінка показників вирощування зернових культур

сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

- 2.2. Аналіз структури собівартості та продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівської області
- 2.3. Динаміка економічної ефективності вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області
- 3. Напрями підвищення ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області**
- 3.1. Підвищення якості зернової продукції та вдосконалення цінової політики в галузі
- 3.2. Формування економічного механізму державного регулювання зернового ринку
- 3.3. Запровадження інтенсивних методів виробництва як основа підвищення ефективності вирощування зернових культур
5. Перелік графічного матеріалу: рисунки, таблиці
6. Дата видачі завдання 06 березня 2023 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломного проекту (роботи)	Строк виконання етапів роботи
1.	Отримання завдання. Вивчення рекомендованої літератури по темі КР. Написання аналітичного огляду. Вивчення об'єкту. Аналіз існуючого стану (складання програми; написання пояснювальної записки; підготовка картографічних матеріалів для кваліфікаційної роботи).	березень – квітень 2023 р.
2.	Розробка перспективного рішення та його обґрунтування (написання перспективної частини; виготовлення планової основи для основного варіанту роботи).	травень – червень 2023 р.
3.	Розробка та обґрунтування пропозицій щодо реалізації роботи. Розробка питань з охорони праці та захисту населення. Розробка питань з охорони природи (написання економічної частини роботи; висновків і пропозицій з реалізації роботи; питань з охорони праці і захисту населення та охорони природи; кінцеве редагування пояснювальної записки; оформлення кінцевого варіанту роботи та інших графічних матеріалів, які представляються до захисту в ЕК).	липень – вересень 2023 р.
4.	Кінцеве оформлення кваліфікаційної роботи (здача пояснювальної записки керівнику КР; виправлення його зауважень; здача КР на рецензування; кінцеве оформлення ілюстративних матеріалів, таблиць).	жовтень – листопад 2023 р.
5.	Підготовка до захисту в ЕК. Пробний захист на випускній кафедрі (написання доповіді й погодження її з керівником КР; виправлення зауважень у графічній частині).	грудень – січень 2024 р.

Студент

(підпис)

Наконечний Р.С.

(прізвище та ініціали)

Керівник проекту (роботи)

(підпис)

Березівський З.П.

(прізвище та ініціали)

УДК: 338.3.003.13:633.1:631.11

Кваліфікаційна робота: 68 с. текст. част., 7 рис., 12 таблиць, 41 позиція літературних джерел.

«Підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області». Наконечний Р. С. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Текстова частина охоплює вступ, три розділи, висновки і пропозиції, бібліографічний список.

В першому розділі викладено результати теоретичних досліджень ролі зернової галузі у розвитку економіки України, суті економічної ефективності вирощування зернових культур та особливості методики її аналізу. В другому розділі кваліфікаційної роботи здійснено аналіз економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області за 2019 – 2021 роки та виявлено подальші тенденції виробництва зернової продукції. У третьому розділі обґрунтовано шляхи подальшого підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур. Окрема увага приділена напрямам державного регулювання зернового ринку та наголошено на інтенсифікації як основі підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур.

За результатами проведеного дослідження підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області зроблено висновки та пропозиції.

Анотація.

Наконечний Р. С. Підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. Кваліфікаційна робота. Кафедра економіки. Дубляни, Львівський НУП, 2024.

Обґрунтовано теоретичні та методичні основи дослідження суті ефективності вирощування зернових культур. Здійснено аналіз економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області та окреслено шляхи його інтенсифікації на перспективу. Запропоновано напрями державного регулювання зернового ринку та резерви підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур на перспективу.

Ключові слова: вирощування зернових культур, економічна ефективність, сільськогосподарське підприємство, напрями державного регулювання, інтенсифікація.

Annotation.

Nakonechniy R. S. Increasing the Economic Efficiency of Production Grain Crops in Agricultural Enterprises of the Lviv region Graduate Qualification work. Department of Economics. Dublyany, Lviv NEU, 2024.

The theoretical and methodical researches of the essence of efficiency of production grain crops are substantiated. The analysis of economic efficiency of production grain crops in agricultural enterprises of the Lviv region was carried out and the ways of its intensification for the future are revealed. Perspective directions for state regulation of the grain market and reserves for improving the economic efficiency of production grain crops are proposed.

Key words: production of grain crops, economic efficiency, agricultural enterprise, directions for state regulation, intensification.

З М І С Т

ВСТУП	7
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР	10
1.1 Роль зернової галузі у розвитку економіки України	10
1.2.Поняття та суть економічної ефективності вирощування зернових культур	16
1.3.Методика визначення економічної ефективності вирощування зернових культур	21
2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	26
2.1. Оцінка показників вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області	26
2.2. Аналіз структури собівартості та продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівської області	32
2.3. Динаміка економічної ефективності вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області	36
3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ	40
3.1. Підвищення якості зернової продукції та вдосконалення цінової політики в галузі	40
3.2. Формування економічного механізму державного регулювання зернового ринку	45
3.3. Запровадження інтенсивних методів виробництва як основа підвищення ефективності вирощування зернових культур	51
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	59
БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК	65

ВСТУП

Актуальність теми. Однією із основних проблем у національній аграрній економіці виступає проблема підвищення ефективності зерновиробництва. Це пояснюється стратегічним значенням зернової продукції як одного з головних товарів сільського господарства на внутрішньому ринку та провідного експортного товару вітчизняних аграрних підприємств. Його частка при цьому в експортному потенціалі України постійно зростає. Саме тому конкурентоспроможність зернової продукції значною мірою визначатиме конкурентоспроможність України на світовому аграрному ринку.

Зерно та зернова продукція завжди були ліквідними. Саме тому вони складають основу продовольчої бази і безпеки держави. Зростання валового виробництва зернової продукції, підвищення екологічності та зниження її собівартості повинно здійснюватись через запровадження інноваційних технологій. Тому проблеми ефективності виробництва зерна в сільськогосподарських підприємствах України постійно перебувають у полі зору економічної науки.

Актуальність проблеми ефективності вирощування зернових культур в сучасних умовах виходить на перше місце серед інших важливих проблем. Вирішення та реалізація цієї проблеми є основою для формування реального добробуту населення України та підвищення її продовольчої безпеки.

Запровадження інтенсивних технологій вирощування зерна здійснює позитивний вплив на зростання обсягів виробництва зернової продукції, покращання її якості та підвищення ефективності.

Забезпечення економічної ефективності аграрних підприємств пов'язане із застосуванням новітніх методів, технологій та інструментів адаптації підприємства до динамічних умов зовнішнього середовища, здатних забезпечити ефективність використання внутрішніх ресурсів. У цих умовах своєчасною і необхідною є розробка як стратегії забезпечення підприємств ресурсами, так і ефективної системи управління ними.

Проблеми ефективності вирощування зернових культур перебувають постійно у полі зору економічної науки. Окремі результати дослідження ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах відображені у наукових працях Андрійчука В. Г. [2; 3], Березівського З. П. [5; 6], Воскобойніка Ю. П. [9], Герасиміва З. М. [10], Дем'яненко М. Я. [11], С. Козловського [17; 18], Кваші С. М. [16], Мазура Г. Ф. [23; 24], Месея-Веселяка В. Я. [25], Саблука П. Т. [11; 35], Шпикуляка О. Г. [9] та інших. Проте, частина теоретичних та методологічних аспектів дослідження потребує подальшої поглибленої розробки, що зумовлює актуальність, новизну та доцільність подальшого наукового дослідження даної проблематики.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є дослідження економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області та обґрунтування шляхів її підвищення на перспективу.

В процесі наукового дослідження були виконані такі основні **завдання**:

- досліджено теоретичні основи економічної ефективності вирощування зернових культур;
- проаналізовано стан галузі зерновиробництва у Львівській області;
- встановлено основні напрями розвитку зерновиробництва як галузі сільського господарства на перспективу;
- обґрунтовано механізм державного регулювання галузі зерновиробництва;
- виявлено негативні тенденції та запропоновано заходи з підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області на перспективу.

Предмет дослідження охоплює сукупність теоретичних, методичних та прикладних аспектів підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області.

Об'єктом даного дослідження є сільськогосподарські підприємства різних організаційно-правових форм господарювання Львівської області. Дане наукове дослідження охоплює період з 2019 р. по 2021 р.

Під час написання кваліфікаційної роботи були використані наступні **методи економічних досліджень**: порівняльного аналізу; групування; графічний; абстрактно-логічний; аналізу та синтезу, статистичні методи

Головними джерелами інформації, що використані для написання роботи, є статистичні дані розвитку сільського господарства Львівської області, Закони України, Постанови Уряду та інші нормативно-правові акти, наукові дослідження вітчизняних та закордонних економістів,.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в обґрунтуванні теоретичних основ і методичних підходів до підвищення ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах.

Практичне значення одержаних результатів. Висновки та пропозиції, що одержані за результатами наукового дослідження, можуть бути спрямовані на створення і ефективне функціонування галузі зерновиробництва, а також використанні під час прийняття конкретних економічних та управлінських рішень стосовно підвищення ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР

1.1. Роль зернової галузі у розвитку економіки України

Зернова галузь є однією з провідних галузей рослинництва, оскільки вона є основою існування людства та визначає соціально-економічне становище України на світовій арені.

Зерновиробництво є стратегічною галуззю національної економіки та основою ефективної продовольчої безпеки України. Функціонування зернової галузі суттєво впливає на розвиток інших галузей економіки і соціальної сфери. Такі чинники вирощуванню зернових культур як сприятливі кліматичні умови, високоякісні характеристики складу ґрунту дозволяють отримувати якісне продовольче та фуражне зерно в обсягах, що дозволять забезпечувати як внутрішні потреби, так і високі експортні потужності. Поряд з тим, виробництво зерна стикається із рядом проблем, до яких можна віднести низьке матеріально-технічне забезпечення та ступінь оновлення техніки і технологій, недостатній рівень фінансування тощо.

Враховуючи усе наведене, можемо підсумувати, що основною проблемою сучасного виробництва зернових культур є необхідність стабільного і динамічного розвитку, підвищення конкурентоспроможності та ефективності.

Недостатній рівень ефективності та конкурентоспроможності галузі виробництва зернових створює перепони для формування як повноцінного внутрішнього ринку зернових, так і зводить нанівець можливість розширення участі України у зовнішніх торговельних ринках. Це в свою чергу в певній мірі поглиблює світову та національну кризи зерновиробництва.

Світовий зерновий ринок є одним із найважливіших стратегічних напрямів експорту вітчизняної зернової продукції. Усі тенденції розвитку даного ринку безпосередньо впливають на рівень розвитку аграрного експорту

України та безпосередньо відбиваються на рівні цін на продукцію, що в кінцевому підсумку несе наслідки для усїєї галузі.

Зерновиробництво забезпечує стабільність постачання населенню хліба і хлібобулочних виробів та сировини для промислової переробки у сільському господарстві України. Зернова продукція серед сільськогосподарських культур займає найвищу питому вагу у структурі валових зборів та посівних площ, що пояснюється особливим значенням та різнобічним використанням зернової продукції.

За умови зростання рівня глобалізації зернова продукція виступає пріоритетним напрямом зовнішньої торгівлі, що сприяє підвищенню валютних надходжень до бюджету України і розвитку сільських територій. Виробництво, переробка і експорт зерна приносять суттєві грошові надходження до бюджету України та виступають одним із основних місць працевлаштування сільського населення. «Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року» визначає підвищення обсягів валової продукції сільського господарства у порівняльних цінах у 1,5 рази, а обсягів експорту аграрної продукції та продовольства – на 3–4 % щорічно [20].

До початку повномасштабного вторгнення, посівні площі зернових культур в Україні займали понад 14 млн. га або 56 %, а їх урожайність становила в середньому 30 ц/га, що є нижчим, ніж у європейських країнах, де цей показник складає 50-70 ц/га. Через це одним з напрямів розвитку зерновиробництва є підвищення урожайності зернових культур [21]. Нарощування темпів виробництва є можливим тільки за умови використання нових конкурентоспроможних технологій. Для матеріального забезпечення використання технологій необхідною є науково обґрунтована державна політика із забезпечення аграрних підприємств грошовими коштами.

Процес вирощування зернових культур можна поділити на такі основні періоди:

- ✓ передпосівний обробіток ґрунту і сівба;
- ✓ основний обробіток ґрунту і внесення добрив;

- ✓ догляд за посівами зернових культур;
- ✓ збір урожаю зернових.

До основного обробітку ґрунту та внесення добрив входить луцення і дискування стерні, оранка чи безполицевий обробіток ґрунту, внесення органічних та мінеральних добрив,.

Основою ефективного вирощування зернових культур є раціональне розміщення посівів після сівозмін. Запровадження сівозмін:

- підвищує урожайності зернових культур;
- покращує якість зернової продукції;
- сприяє збереженню та відтворенню родючості ґрунтів;
- регулює баланс органічних речовин і мінеральних елементів живлення;
- сприяє нагромадженню та раціональному використанню вологи;
- зменшує забур'янення та обмежує розвиток та поширення шкідників і збудників хвороб зернових культур;
- дозволяє раціонально використовувати земельні угіддя, технологічні засоби, матеріальні та трудові ресурси;
- покращує збереження довкілля на безпечному рівні [16].

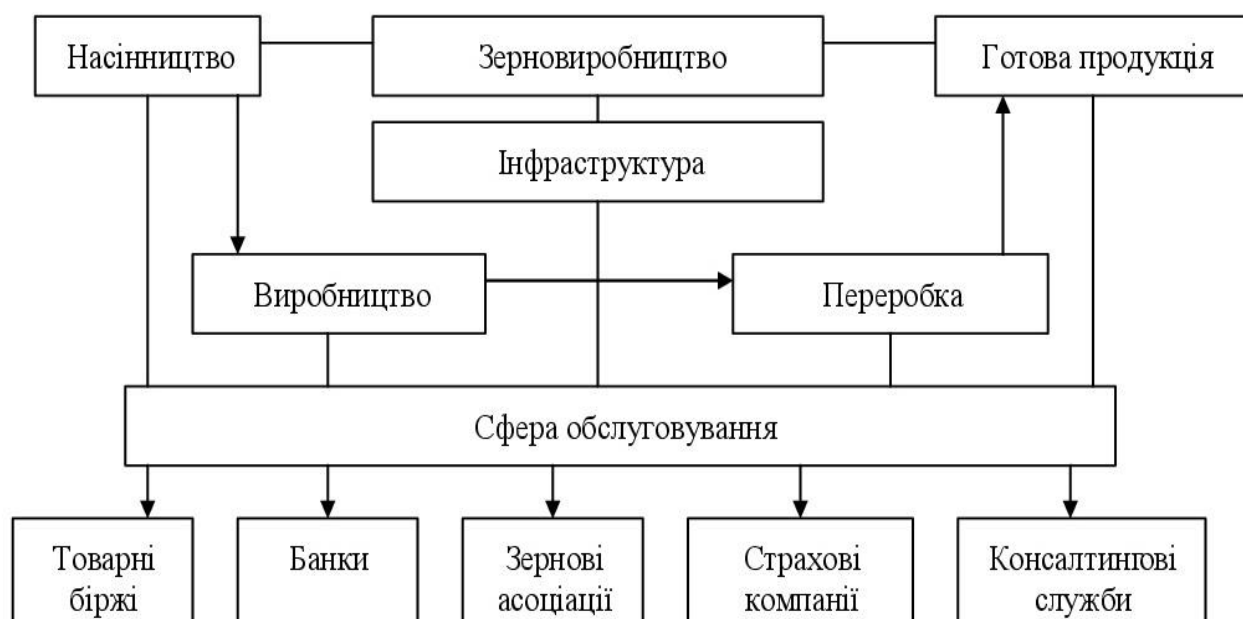

Рис. 1.1 – Складові елементи зерновиробництва в Україні

Зерновиробництво включає у себе насінництво та селекцію зернових, сам процес зерновиробництва, борошномельну, круп'яну, комбікормову та хлібопекарську промисловість, технічне виробництво спирту, крохмалю, солоду тощо. Складові елементи зерновиробництва в Україні зображені на рис. 1.1.

Зернова галузь для свого подальшого ефективного розвитку вимагає використання комплексу економічних та організаційно-технологічних заходів.

Рівень вирощування зернових культур у господарстві визначається перш за все, виходячи із динаміки таких показників як урожайність, структура посівних площ та обсяги валових зборів.

Структура галузі визначається, виходячи із комплексу таких факторів як натуральні, до яких входять наявні природні умови та ресурси, попит та пропозиція на внутрішньому та зовнішньому ринках, виробничий потенціал, рівень організації та управління в аграрних підприємствах, та економічні, що включають ринковий механізм господарювання, системи оподаткування та митної політики, ціноутворення, фінансування та кредитування, державного регулювання та підтримки тощо.

Зерновиробництво включає у себе виробництво таких зернових культур як пшениця, жито, ячмінь, овес, кукурудза на зерно, круп'яні культури (гречка, просо). У широкому розумінні у зерновій галузі слід виділяти такі функціональні види діяльності:

- насінництво та селекцію;
- власне саме зерновиробництво;
- доставку та зберігання продукції;
- первинна доробка та реалізація кінцевої продукції.

Організаційно структура зернової галузі є представлена державними та приватними підприємствами різними організаційно-правовими формами господарювання, розмірами, використовуваними технологічними процесами, фінансово-кредитними механізмами та, прибутковістю,.

Структура зернової галузі може розглядатися не тільки як єдине цілісне утворення, а і як сукупність певних ринків, зокрема, таких як:

- первинний ринок зерна або ринок реалізації продукції виробниками;
- ринок зберігання зерна;
- ринок переробки зерна.

Основою формування зернової галузі є зернове господарство. Його рівень розвитку насамперед залежить від насінництва, що представлене в Україні дослідними станціями, науково-дослідними інститутами, спеціалізованими насінневими підприємствами та насінневими заводами. Саме вони покладають на себе функцію забезпечення зернового господарства новими гібридами та сортами культур. Особливо важлива роль належить науково-дослідним установам, головна функція яких полягає у виведенні нових високопродуктивних сортів і гібридів зернових культур, що є адаптовані до певних ґрунтово-кліматичних умов, а також розробці системи заходів для їх захисту від хворіб, шкідників та бур'янів із використанням ресурсоощадних технологій [16].

Для ефективного вирощування зернових культур в Україні є наявні практично усі ресурси та сприятливі ґрунтово-кліматичні умови, а також вигідне територіально-економічне розміщення та кваліфіковані кадри. За розмірами посівних площ, зайнятих під зерновими культурами, Україна займає шосте, а за виробництвом зерна на 1 людину – п'яте місце серед усіх країн.

За умов глобалізації економіки конкурентоспроможність виступає основним мотиваційним механізмом її ефективного розвитку, оскільки можливість втрати підприємством на ринку своїх конкурентних позицій, змушує його до постійної модернізації своєї конкурентної стратегії через активізацію інноваційної діяльності. Саме конкуренція є рушійною силою розвитку національної економіки.

Важливість зернової галузі полягає в тому, що вона визначає рівень розвитку усіх галузей аграрного сектору економіки України та національної

продовольчої безпеки. Випуск її конкурентоспроможної продукції можливий тільки за умови здійснення інноваційної діяльності аграрними підприємствами.

Наукові дослідження підвищення ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах особливої актуальності набувають зараз, в контексті євроінтеграції України.

Підвищенню ефективності зерновиробництва в Україні сприятиме ціла низка наступних об'єктивних чинників регулювання зернового ринку:

- ✓ конкурентне середовище у сільському господарстві;
- ✓ стабільність цін і доходів у зерновій галузі;
- ✓ високий рівень урожайності та валових зборів зернової продукції;
- ✓ привабливість та рівень інвестування у сільськогосподарське виробництво;
- ✓ потреба екологізації сільського господарства;
- ✓ ризикованість та особливості формування сільської інфраструктури;
- ✓ потреба державного протекціонізму на зовнішніх та внутрішніх ринках тощо.

Основним чинником підвищення конкурентоспроможності зернової продукції є скорочення виробничих витрат, оскільки вони є основою встановлення того рівня ціни, при якому даний товаровиробник буде конкурентоспроможний на ринку. До основних факторів визначення рівня конкурентоспроможності належать урожайність, собівартість 1 ц, реалізаційна ціна, рівень конкуренції тощо [13].

Зернова галузь є базою та джерелом аграрного експорту. Її функціонування визначає:

- ❖ обсяги пропозиції та ціну основних видів продовольства, зокрема і на продукцію тваринництва та переробної галузі;
- ❖ формує суттєву частину доходів аграрних виробників;
- ❖ визначає стан і тенденції розвитку сільських територій;
- ❖ формує валютні доходи держави від експорту продукції.

Для ефективного та конкурентоспроможного ведення зерновиробництва необхідним є застосування різних методів і важелів управління процесами реорганізації, реструктуризації та сегментизації виробництва, інвестування матеріально-технічних та фінансових, ресурсів у галузь, їх кооперування як по горизонталі, так і по вертикалі.

На нашу думку головними важелями державного впливу на зерновиробництво виступають:

- дотації, субсидії і компенсації виробникам зернової продукції;
- мінімальна та максимальна ціна на зернову продукцію;
- банківський відсоток та кредитні ставки для сільського господарства;
- пільгове оподаткування та митні умови експорту;
- стандартизація і сертифікація продукції за міжнародними протоколами;
- дотримання екологічної безпеки та раціонального використання природних ресурсів.

Отже, галузь зерновиробництва в Україні за останній період стрімко розвивається, запроваджуються нові технології, сівозміни нових культур, розширюються обсяги переробки продукції на великих спеціалізованих підприємствах, вдосконалюється логістика та інфраструктура зернового ринку, нарощується експорт та розширюються канали збуту української зернової продукції на світовому ринку.

1.2. Поняття та суть економічної ефективності вирощування зернових культур

Однією з основ функціонування аграрних підприємств у теперішніх умовах виступає досягнення високого рівня життя та своєчасне забезпечення продовольством населення. Саме тому, головною метою діяльності цих підприємств за умов постійних змін зовнішнього та внутрішнього середовищ є підвищення ефективності їх діяльності на перспективу.

Ефективність виробництва визначається співвідношенням отриманих результатів до затрат живої праці та засобів виробництва. Вона є

узагальнюючою економічною категорією, якісна характеристика якої представлена високою результативністю використання живої праці та праці, уречевленої у засобах виробництва [36].

Економічна ефективність вирощування зернових культур полягає у отриманні максимальної кількості продукції за найменших затрат коштів та праці на виробництво одиниці продукції. Ефективність включає у себе не тільки відношення одержаних результатів і затрат виробництва. У ній також відображається якість продукції та її можливість задовільнити потреби споживачів [14].

Будучи економічною категорією, ефективність відображає дію об'єктивних економічних законів, що проявляється у результативності діяльності. Ефективність є відображенням залежності результату від використаних засобів виробництва і затраченої живої праці. Головним показником, що використовується для оцінювання економічної ефективності сільськогосподарського виробництва є ріст виробництва зернової продукції за умови найменшого витрачання живої та уречевленої праці та раціонального використання наявних фінансових, матеріальних, трудових, земельних та інших ресурсів. Кінцевим результатом, що очікується в даному випадку, буде обсяг валової продукції за мінусом спожитих засобів виробництва, наприклад, амортизаційних відрахувань, вартості насіння тощо [10].

Ми маємо розрізняти так поняття як «ефект» і «економічна ефективність». Ефект – це досягнутий результат, що має різні форми прояву від тих чи інших дій, що здійснюються в процесі сільськогосподарського виробництва. Якщо розглядати це в контексті ринкової економіки, то ним буде виступати перш за все, ступінь фактичної (очікуваної) реалізації об'єктивних економічних інтересів власників засобів виробництва. Прикладом може бути ефект, отриманий від застосування добрив у вигляді приросту урожаю або від застосування преміксів – у зростанні приросту живої маси великої рогатої худоби [15].

Одного і того самого ефекту можна досягнути різними способами чи за умови різного використання ресурсів. В той же час, однакові витрати ресурсів можуть призводити до одержання різного ефекту, що й відображає показник економічної ефективності.

Механізм формування ефективності виробництва сільськогосподарських підприємств наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2 – Механізм формування ефективності виробництва сільськогосподарського підприємства

Як ми бачимо, при успішному поєднанні складових ресурсного потенціалу та зниженні виробничих витрат одержується результат (ефект), а отже, і зростає економічна ефективність підприємства.

У теперішній час перед аграрними підприємствами головною проблемою саме є підвищення економічної ефективності функціонування. Його вирішення

потребує розробки нових методичних підходів, концептуальних положень та аналітичних інструментів.

Основними чинниками формування ефективності вирощування зернових культур виступають:

- раціональне використання ресурсів з метою зниження собівартості продукції; покращення соціального рівня життя працівників та підвищення заробітної плати;
- покращання та раціоналізація управлінської та виробничої структури підприємства внаслідок вдосконалення спеціалізації;
- державна підтримка та соціальна політика;
- встановлення цінового паритету на аграрну та промислову продукції; використання сучасної техніки та технологій;
- підвищення кваліфікації працівників та вдосконалення організацій праці тощо.

Найважливішим показником економічної ефективності вирощування зернових культур виступає одержана маса прибутку, що розраховується як сума грошових надходжень від продажу продукції підприємством та витрати, понесені на виробництво та логістику [9].

Важливим чинником впливу на розмір виручки від реалізації зернової продукції є покращання її якісних параметрів. Якісна продукція, на відміну від неякісної, має підвищений попит та може реалізовуватися за вищою ціною. Неякісна продукція в зв'язку з меншим попитом змушує виробників реалізовувати її за нижчими, ніж у конкурентів, цінами, що в свою чергу знижуватиме рівень рентабельності та загальну прибутковість підприємств. В окремих випадках це може призвести і до збитковості діяльності даних сільськогосподарських підприємств [15].

Важливою умовою підвищення економічної ефективності виробництва зернової продукції є можливість використання сучасної високопродуктивної сільськогосподарської техніки та прогресивних технологій підприємством та його забезпеченість усіма необхідними ресурсами.

Рис 1.3 – Шляхи підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур

Як відомого, одним з головних ресурсів у сільському господарстві виступає земля, тому важливим є вирішення проблеми підвищення її

продуктивної родючості, що дозволить забезпечити достатній рівень урожайності зернових культур, покращити її якісні характеристики за умови зниження витрат виробництва. Тільки раціональне та якісне використання складових ресурсного потенціалу дозволить одержати максимальний ефект [26].

Ще одним обов'язковим чинником економічної ефективності є підвищення продуктивності праці за рахунок забезпечення високої кваліфікації працівників. Цьому також сприятиме створення на підприємстві відповідних умов праці та відпочинку працівників, сприятливого мікроклімату, справедливого мотиваційного механізму праці тощо [9].

Основні напрями підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур поділяють на ті, що сприяють скороченню матеріально-технічних витрат та ті, що забезпечують підвищення обсягів виробництва та прибутковості підприємства (рис. 1.3).

Отже, кінцевий результат економічної ефективності вирощування зернових культур значною мірою залежить від скорочення матеріально-грошових витрат за рахунок запровадження ресурсо- та енергозберігаючих технологій та комплексної механізації у виробничі процеси.

1.3. Методика визначення економічної ефективності вирощування зернових культур

Головним шляхом розвитку зерновиробництва в динаміці виступає його інтенсифікація, а саме розширене відтворення на основі науково-технічного прогресу. Економічна ефективність зерновиробництва та інтенсифікація є тісно пов'язаними, оскільки перша засвідчує результати розвитку виробництва, а друга виступає способом її досягнення та охарактеризовує шляхи досягнення.

У зерновій галузі до системи показників економічної ефективності виробництва зернової продукції включають узагальнюючі показники, що характеризують ефективність усієї сукупності витрат та ресурсів, понесених у

галузі, та часткові, що охарактеризовують кількісну сторону ефективності окремих видів ресурсів (матеріально-технічних, трудових та інших) [41].

Для здійснення об'єктивної оцінки економічної ефективності виробництва продукції скотарства, потрібно чітко та правильно встановити систему взаємопов'язаних натуральних та вартісних показників.

Натуральні показники служать вихідними для визначення економічної ефективності із урахуванням її якісних параметрів, а для одержання інформації про реальний розмір витрат та обсягу виробленої продукції застосовуються вартісні показники.

В аграрних підприємствах систему показників економічної ефективності слід базувати на основі використання показників валової продукції у вартісному та натуральному виразі, валового та чистого доходу. Наприклад, валовий дохід поряд з обсягом виробництва відображає й економію витрат для оплати праці. Як ми бачимо, валовий дохід засвідчує результати виробництва у більш конкретному виразі, ніж валова продукція, а чистий дохід – ще в конкретнішому, ніж валовий [28].

В залежності від порівняння різних видів затрат ресурсів із результатами виробництва зернових культур, показники підвищення економічної ефективності поділяють на такі групи:

- ❖ показники ефективності використання землі;
- ❖ показники ефективності використання праці;
- ❖ показники ефективності використання основних фондів та капітальних вкладень.

Економічна оцінка раціональної чи існуючої структури посівних має проводитися за наступними показниками:

- валова та товарна продукція у вартісному виразі на одиницю площі посіву;
- урожайність зернових культур;
- продуктивність праці на вирощуванні сільськогосподарських культур;
- прибуток та чистий дохід на 1 га посіву;

- затрати матеріальних та фінансових ресурсів в розрахунку на 1 га посіву;
- собівартість одиниці продукції;
- рентабельність виробництва зернових культур та галузі загалом.

Вдосконалення структури посівних площ дозволяє збільшити вихід зернової продукції та підвищити ефективність вирощування зернових культур, що дозволить збільшити прибуток.

Економічну оцінку сівозмін проводять згідно таких показників:

- ✓ натуральний та вартісний вираз виходу валової і товарної продукції в розрахунку на 100 га сівозмінної площі;
- ✓ собівартість виробленої продукції;
- ✓ собівартість кормової одиниці годівлі;
- ✓ енергоозброєність та трудомісткість виробництва;
- ✓ рівень продуктивності праці;
- ✓ вихід продукції на 100 грн. понесених затрат;
- ✓ розмір чистого доходу та прибутку із розрахунку на 1 га посівної площі;
- ✓ рівень рентабельності виробництва товарних культур;
- ✓ строк окупності капіталовкладень.

Організаційно-економічне оцінювання сівозмін здійснюється на стадії їх проектування та запровадження сівозмін, а також опісля їх освоєння.

Економічну оцінку сільськогосподарських культур проводять за однорідними культурами з однаковим призначенням. В окремі групи доцільно здійснювати об'єднання продовольчих, зернових, технічних, овочевих, кормових культур та багаторічних насаджень [3].

Економічну оцінку зернових культур проводять за фактичними даними в динаміці останніх 3-5 років, згідно наступних показників [2]:

- ❖ урожайність основної та побічної продукції;
- ❖ собівартість 1 ц продукції;
- ❖ затрати праці на 1 ц продукції та 1 га посіву;
- ❖ валовий та чистий дохід, прибуток на 1 га посіву;
- ❖ рівень рентабельності вирощування зернових культур та їх

Економічну оцінку здійснених агротехнічних заходів здійснюють:

- приростом урожаю сільськогосподарських культур;
- затратами праці на 1 га посіву та 1 ц продукції;
- виробничі затрати на 1 га площі;
- собівартість 1 ц продукції;
- чистий дохід з 1 га посіву та на 1 грн. затрат; -
- рівень рентабельності культур і галузі в цілому.

В умовах ринкових відносин ефективна діяльність підприємства визначається як рухом товарів на ринку, так і досягненням переваг над конкурентами. Система показників їх діяльності в цих умовах передбачає такі три основні групи:

- оціночні показники, до яких входять прибуток, товарооборот, чиста продукція;
- показники витрат виробництва, які включають витрати на матеріально-технічне забезпечення, оплату праці, амортизація;
- відносні показники господарської діяльності [27].

До оціночних показників господарської діяльності сільськогосподарського підприємства входять такі показники:

- товарооборот або обсяг продукції;
- валовий та чистий прибуток;
- умовно чиста продукція.

Система показників економічної ефективності вирощування зернових культур, яка служить для визначення її рівня і динаміки базується на наступних принципах:

- система показників економічної ефективності зернового господарства відображає рівень виробництва, споживчої вартості та ріст продуктивності праці. Показники мають забезпечувати порівняння результатів діяльності за один і той самий період або у динаміці. Принципу співставимості мають дотримуватись при розрахунку будь-якого показника системи;

- система показників ефективності зернового господарства носить причино-наслідковий зв'язок із показниками ефективності народного господарства;
- система показників ефективності зернового господарства має мати чіткий економічний зміст, всесторонньо характеризувати її у системі АПК, його галузей та підприємств.

Система показників економічної ефективності зернової галузі будується на основі двох варіантів: ресурсного та витратного.

Характеристикою ресурсної формули виступає рівень використання виробничих ресурсів на одиницю економічного ефекту, а витратної – рівень поточних виробничих витрат на одиницю економічного ефекту.

Найбільш придатним для оцінки ефективності зернової галузі є витратний варіант, так як він дозволяє використовувати показники на усіх рівнях управління зерновим господарством та усьому шляху руху зернової продукції від виробника до кінцевого споживача [6].

Для визначення економічної ефективності зерновиробництва загалом використовується система показників:

- ❖ вартість валової продукції, валовий і чистий доход, прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь, на 1 середньорічного працівника, на 1 люд.-год., на 100 грн. виробничих витрат;
- ❖ рівень рентабельності виробництва зернової продукції;
- ❖ норма прибутку зерновиробництва.

Показники економічної ефективності зерновиробництва характеризують ефективність використання землі як основного засобу виробництва, рівень продуктивності праці (ефективність використання трудових ресурсів), фондівіддачу та фондомісткість продукції, окупність виробничих витрат та рівень рентабельності виробництва. Зернова галузь є джерелом сталого розвитку більшості галузей агропромислового комплексу та основою сільськогосподарського експорту і продовольчої безпеки держави.

2. АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

2.1. Оцінка показників вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

Основним чинником для вирощування зернових культур сільським господарством є земля. Зокрема, якість ґрунту та розміри посівних площ є базою для покращання результатів діяльності сільськогосподарського підприємства. Тож проведення земельної реформи у Львівській області позитивно вплинуло на збільшенню площ землекористування у аграрних підприємствах та дозволило створити резервний фонд земель запасу області.

Оцінювання як загальної діяльності, так і окремих галузей підприємства відбувається за рахунок системи вартісних та натуральних показників, часткових та загальних. Вона виявляє інформацію щодо можливостей використання наявних виробничих ресурсів. Їх порівняння у динаміці є надзвичайно важливим, тому що сприяє встановленню тенденцій та перспектив діяльності сільськогосподарського підприємства.

Кінцевим показником вирощування зернових культур виступає валовий збір, який є в залежності від рівня урожайності та посівних площ. Звідси виникає потреба дослідження у динаміці усіх змін, що відбулися у показниках валового збору, урожайності і посівної площі.

Здійснений аналіз табл. 2.1, вказує на незначне зростання загальної посівної площі зернових та зернобобових культур у 2021 р. в порівнянні з 2019 р. на 0,1 %.

Показник площі озимих зернових відображає її скорочення на 9,8 % у 2021 р., в тому числі пшениці та ячменю – на 7,4 % та 25,3 % відповідно. Посівна площа жита зросла на 3,5 %.

Таблиця 2.1

**Динаміка посівних площ зернових та зернобобових культур у
сільськогосподарських підприємствах Львівської області, тис. га**

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. в % до 2019 р.
Зернові та зернобобові культури	318,1	306,6	318,5	100,1
Зернові озимі	193,8	181,8	174,7	90,1
в т.ч.: пшениця	158,4	153,4	146,6	92,6
жито	5,8	5,4	6,0	103,5
ячмінь	29,6	23,0	22,1	74,7
Зернові ярі	124,3	124,8	143,8	115,7
в т.ч.: пшениця	22,3	21,3	20,6	92,4
ячмінь	25,9	16,9	16,3	62,9
овес	12,7	13,3	12,7	100,0
кукурудза на зерно	55,7	66,5	86,7	155,7
гречка	2,1	2,4	3,6	171,4
Зернобобові	5,4	3,6	3,3	61,1
в т.ч.: горох	2,7	0,3	0,3	11,1
квасоля	2,3	2,6	2,8	121,7
вика	0,0	0,1	0,1	X

Посівна площа ярих зернових за даний період зросла на 15,7 %, в тому числі кукурудзи на зерно та гречки на 55,7 % та 71,4 %. Посівні площі пшениці та ячменю за той же період на 7,6 %, та 37,1 %. Площа вівса у досліджуваному періоді залишалася незмінною і становила 12,7 тис. га.

Посівна площа зернобобових та гороху в тому числі у 2021 р. порівняно з 2019 р., скоротилась на 38,9 % та 88,9 %. Площа квасолі в той самий час зросла на 21,7 %. Посівна площа вики за цей період залишалася практично без змін та становила 0,1 тис. га.

Зміни, які відбулися у розмірах посівних площ зернових та зернобобових культур за категоріями господарств відображені у табл. 2.2.

Таблиця 2.2

Динаміка посівних площ зернових та зернобобових культур за категоріями господарств Львівської області, тис. га

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. в % до 2019 р.
Господарства усіх категорій	318,1	306,6	318,5	100,1
Сільськогосподарські підприємства	203,8	190,1	200,0	98,1
Господарства населення	114,3	116,5	118,5	103,7
Фермерські господарства	33,1	37,2	41,2	124,5

Площа зернових та зернобобових культур господарств усіх категорій зросла на 0,1 %, а у господарствах населення та фермерських господарствах – на 3,7 %, та 24,5 %. Площа зернових та зернобобових культур же у аграрних підприємствах зменшилась на 1,9 %.

Таблиця 2.3

Динаміка урожайності зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, ц/га

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. в % до 2019 р.
Зернові та зернобобові культури	51,5	52,4	58,0	112,6
Зернові озимі	48,9	46,2	50,5	103,4
в т.ч.: пшениця	48,3	45,7	50,3	104,1
жито	31,0	33,2	34,0	109,7
ячмінь	55,3	53,1	56,4	102,0
Зернові ярі	55,6	61,5	67,3	121,0
в т.ч.: пшениця	44,3	39,6	42,5	95,9
ячмінь	35,6	32,6	36,0	101,1
овес	25,7	25,2	26,9	104,7
кукурудза на зерно	80,9	88,0	90,6	119,9
гречка	9,9	10,2	9,3	93,9
Зернобобові	22,7	16,5	18,6	81,9
в т.ч.: горох	30,2	21,6	27,7	91,7
квасоля	13,7	14,7	17,6	128,5
вика	36,2	22,6	13,1	36,2

Загальну сукупність чинників, що підвищують урожайність класифікують на такі групи:

- агротехнічні чинники;
- природні чинники;
- організаційні чинники.

До агротехнічних чинників відносять виробничі технології, якість насінневого матеріалу, внесені органічні та мінеральні добрива. До природних належать природні умови та місце розташування господарства (типи ґрунтів, температура, рельєф, опади). В організаційні включають певні суб'єктивні чинники, такі як організація виробничого процесу, трудова дисципліна тощо.

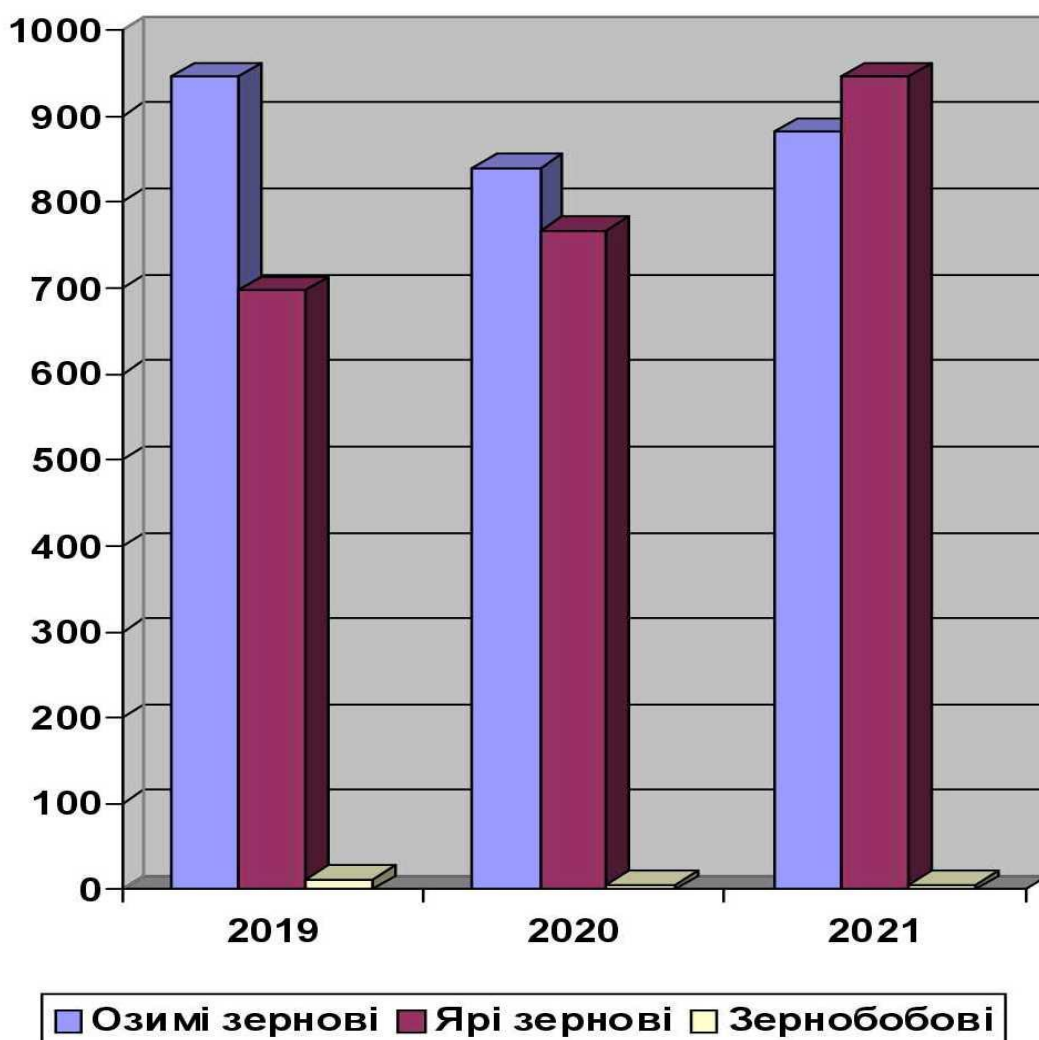

Рис.2.1 – Динаміка показників валових зборів зернових та зернобобових у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, ц

Отже, як ми можемо відмітити, що зростання обсягів валових зборів зернових культур, відбувається саме за рахунок підвищення її виходу з одиниці площі, тобто за рахунок зростання урожайності.

Показники таблиці 2.3 показують зростання урожайності зернових та зернобобових на 12,6 % у 2021 р. в порівнянні з 2019 р., урожайності зернових озимих – на 3,4 %, в тому числі урожайність пшениці, жита та ячменю відповідно зросла на 4,1 %, 9,7 % та 2,0 %. В той же час зростання урожайності зернових ярих відбулося на 21,0 %, в тому числі ячменю, вівса та кукурудзи на зерно – на 1,1 %, 4,7 % та 19,9% відповідно. Проте, урожайність пшениці та гречки відповідно знизилась на 4,1 % та 6,1 %. Урожайність зернобобових в той же період знизилась на 18,1 %, в тому числі гороху та вики знизилась на 8,3 % та 63,8 %. Також відбулося зростання урожайності квасолі на 28,5 %. Динаміка змін показників посівних площ та урожайності зернових культур прямо відбилася на показниках валових зборів, що відображено на рис.2.1. Детальна динаміка їх змін наведена у табл. 2.4.

Таблиця 2.4

Динаміка валових зборів зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, тис. т

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Зернові та зернобобові культури	1643,7	1607,4	1827,9	111,2
Зернові озимі	946,4	839,9	882,0	93,2
в т.ч.: пшениця	764,6	700,1	737,0	96,4
жито	18,0	17,7	20,2	112,2
ячмінь	163,6	122,0	124,8	76,3
Зернові ярі	697,3	767,5	945,9	135,7
в т.ч.: пшениця	98,9	84,5	87,4	88,4
ячмінь	92,2	54,8	58,7	63,7
овес	32,4	33,5	34,0	104,9
кукурудза на зерно	458,9	584,7	755,0	164,5
гречка	2,2	2,8	3,7	168,2
Зернобобові	12,1	5,9	6,1	50,4
в т.ч.: горох	8,1	0,7	0,7	8,6
квасоля	3,1	3,8	4,8	154,8
вика	0,1	0,1	0,1	100,0

Таблиця 2.5

Виробництво зернових та зернобобових культур в розрізі регіонів

України, тис. т

Область / регіон	2020 р.	2021 р.	Місце регіону (2021 р.)
Вінницька область	4015,3	6535,5	1
Волинська область	1401,2	1509,3	20
Дніпропетровська область	3539,5	4948,8	7
Донецька область	1988,0	2227,6	17
Житомирська область	2526,1	3356,7	15
Закарпатська область	327,0	362,8	24
Запорізька область	2964,4	3838,0	13
Івано-Франківська область	826,5	1009,5	22
Київська область	2987,2	4567,4	10
Кіровоградська область	2689,1	4981,1	6
Луганська область	1375,9	1391,1	21
Львівська область	1607,4	1827,9	18
Миколаївська область	2362,1	3925,5	12
Одеська область	1955,0	5105,4	5
Полтавська область	5050,3	5979,6	2
Рівненська область	1443,7	1727,0	19
Сумська область	4819,7	4260,7	11
Тернопільська область	2837,4	3303,7	16
Харківська область	4852,6	4936,9	8
Херсонська область	2719,9	3528,8	14
Хмельницька область	3985,3	4830,8	9
Черкаська область	2692,3	5150,3	4
Чернівецька область	578,2	728,9	23
Чернігівська область	5389,3	5977,1	3
Автономна Республіка Крим
Україна	64933,4	86010,4	X

Аналіз таблиці 2.4 вказує на те, що у 2021 р. в порівнянні з 2019 р. валовий збір зернових і зернобобових зріс на 11,2 %. Валові збори озимих зернових знизились на 6,8 %, та в тому числі валові збори пшениці та ячменю – на 3,6 %. Валовий збір жита за той же період зріс на 12,2 %.

Валовий збір зернових ярих зріс на 35,7 %, в тому числі вівса, кукурудзи на зерно та гречки – на 4,9 %, 64,5 % та 68,2 % відповідно. Протягом цього ж

періоду валові збори пшениці та ячменю знизились на 11,6 % та 36,3 %. Валовий збір зернобобових знизився на 31,8 %, в тому числі значно скоротився гороху – аж на 91,4 %. В той же час, валовий збір квасолі зріс на 54,8 %. Валовий збір вики в цей період залишався незмінним тв. складав 0,1 тис. т.

Таблиця 2.5 ознайомлює нас із аналізом показників вирощування зернових та зернобобових культур по регіонах України.

Результати, надані у таблиці, показують певні зміни, що відбулися у структурі зерновиробництва за регіонами України за 2020-2021 роки. За рівнем виробництва зернових та зернобобових, Львівська область була аж на 18 місці, а основні позиції належать Вінницькій, Полтавській, Чернігівській, Черкаській та Одеській областях. В основному це пов'язано зі суттєвим зменшенням посівних площ зернових та зернобобових.

Сьогодні, викликане наслідками повномасштабної війни Російської федерації з Україною, на превеликий жаль, спричинило значні зміни, які постійно відбуваються у зерновиробництві за регіональними принципами. Остаточна інформація про показники вирощування зернових та зернобобових культур в Україні за 2022 р. відсутня. Проте, як свідчать реалії через знищення посівних площ зернових та зернобобових у регіонах, де велися масштабні військові дії, в найближчому майбутньому, найінтенсивніше вирощуванням зернових культур будуть займатися сільськогосподарські підприємства західних та центральних регіонів України, оскільки вони потенційно знаходяться за межами ведення бойових дій.

2.2. Аналіз структури собівартості та продуктивності праці у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

Продуктивність праці характеризує спроможність працівників підприємства за одиницю робочого часу виробляти конкретний об'єм продукції чи здійснювати обсяг робіт. Вона є результативним обсягом продуктивної діяльності суспільства за певний час, або інакше кажучи, кількість продукції, виробленої за одиницю часу. Даний показник сформований через сукупність

організаційних, економічних, соціальних, технологічних, демографічних та інших чинників.

Зерновиробництво – трудомістка галузь АПК, тому зростання продуктивності праці дозволяє вирощувати необхідну кількість зернових культур за умови менших затрат праці, що дозволить звільнити частину робочої сили для можливого її подальшого використання у інших галузях. Зростання продуктивності праці – суттєва умова зниження фондомісткості та собівартості продукції, покращення умов праці та підвищення рентабельності виробництва. Саме тому досить актуальним, на даний момент, є проведення аналізу динаміки продуктивності праці.

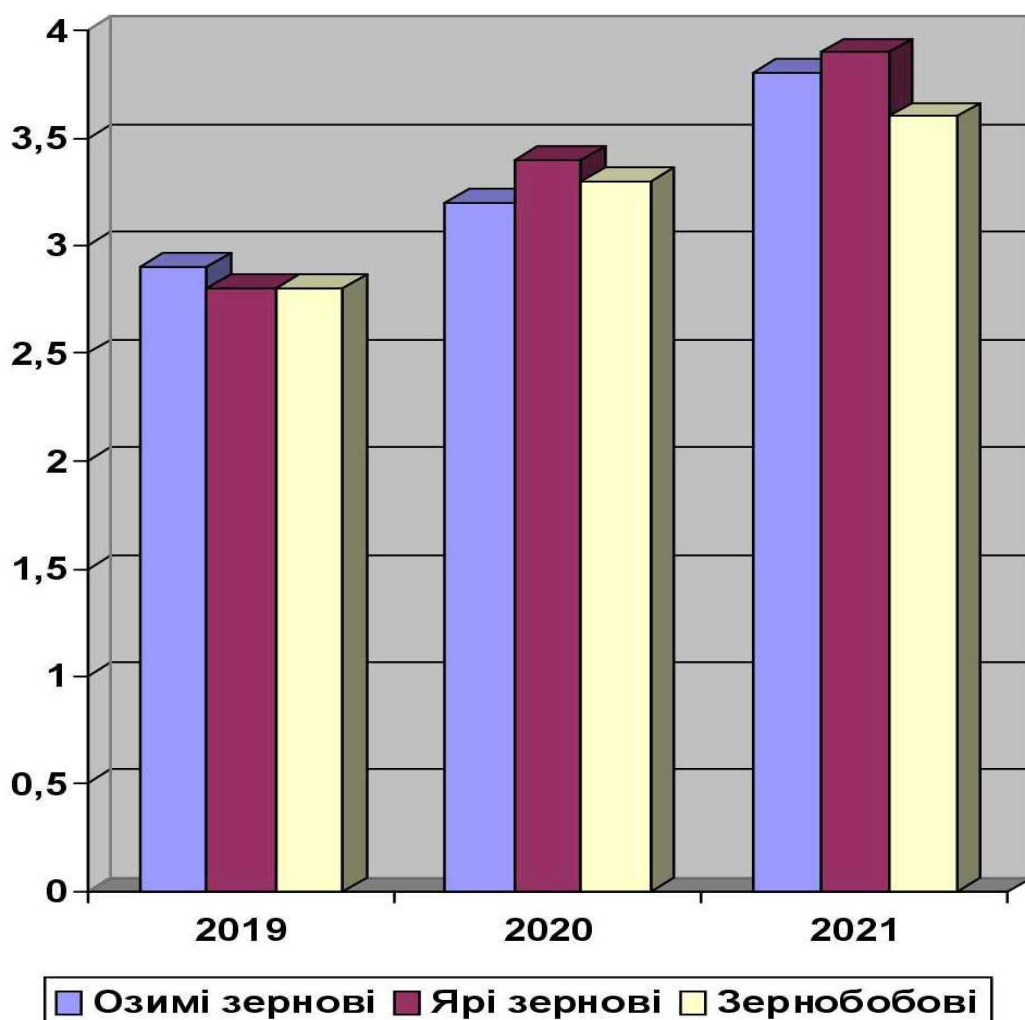

Рис. 2.2 – Динаміка змін затрат праці на вирощування 1 ц основних видів зернової продукції у сільськогосподарських підприємствах Львівської області

На рис. 2.2 проаналізовано динаміку показників продуктивності праці на вирощування 1 ц зернової продукції у сільськогосподарських підприємствах Львівської області.

Його результати вказують на тенденцію до зростання затрат праці на вирощування 1 ц зернобобових, озимих та ярих зернових відповідно на 28,6 %, 31,0 % та 39,3 % відповідно, що і призвело до зростання трудомісткості виробництва. Причинами цього стали недостатній рівень механізації праці та стимулювання оплати праці у галузі.

Зростання витрат праці на виробництво зернових культур спричиняє ріст собівартості продукції, що в результаті призведе до зниження рентабельності виробництва та конкурентоздатності зернової продукції.

Ефективність відображає економічний результат, що полягає у скороченні витрат конкретних ресурсів на одиницю отриманого ефекту. Це досягається через зниження собівартості зернової продукції як показника фінансової діяльності підприємства. Він засвідчує рівень організації та управління виробництвом, використання грошових, матеріальних і трудових ресурсів, здійснює прямий вплив на рентабельність виробництва, та є основою розрахунку економічного ефекту від понесених витрат. Кошти від зниження собівартості, дозволяють здійснити розширене відтворення виробництва, покращити рівень життя працівників та загалом зміцнити економічну систему.

При дослідженні ефективності вирощування зернових культур ми маємо дослідити не тільки сам показник суми витрат, а й його структурні елементи. З їх допомогою можна розрахувати економію чи перевитрати за окремими елементами собівартості. Структура собівартості – це співвідношення окремих елементів витрат до загальної їх суми, виражене у відсотках.

Елементи структури собівартості продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області проаналізовано у табл. 2.6.

Структура собівартості продукції рослинництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області, % (на початок року)

Елементи витрат	2020 р.	2021 р.
Матеріальні витрати, всього	54,7	54,0
в т. ч.:		
насіння та посадковий матеріал	8,6	8,1
інша продукція сільського господарства	3,3	4,4
мінеральні добрива	22,1	20,7
пальне і мастильні матеріали	7,9	6,1
електроенергія	1,0	1,1
паливо й енергія	0,6	0,7
запасні частини, ремонтні та будівельні матеріали для ремонту	3,2	3,5
Прямі витрати на оплату праці	3,9	4,2
Інші прямі витрати	24,0	25,4
Загальновиробничі витрати	17,4	16,4
Всього витрат	100,0	100,0

Аналіз таблиці вказує на певні зміни у структурі собівартості за останні два роки. На початок 2021 р. найбільшу частку у структурі витрат склали загальні матеріальні витрати (54,0 %), а у динаміці вони зменшились на 0,7 пункти. Найбільшу частину в структурі матеріальних витрат займали затрати на закупівлю мінеральних добрив (20,7 %), насіння та посадкового матеріалу (8,1 %), паливо-мастильних матеріалів (6,1 %). Витрати на оплату праці у структурі виробничих витрат становили 4,2 %, і зросли на 0,3 пункти. Також зросли на 1,4 пункти й інші прямі витрати. В той же час загальновиробничі витрати зменшились на 1,0 пункти.

Отже, здійснений аналіз засвідчує, що головним шляхом зниження собівартості вирощування зернової продукції у сільськогосподарських підприємствах Львівської області є підвищення її урожайності. Цьому сприятимуть використання інтенсивних технологій, заходи з покращання родючості ґрунту, застосування раціональних сівозмін тощо.

2.3. Динаміка економічної ефективності вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області

Повноцінний аналіз ефективності вирощування зернових культур потребує дослідження показників реалізації основних видів зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області. Цей аналіз відображено у таблиці 2.7.

Аналіз табл. 2.7, свідчить про значне скорочення у 2021 р. порівняно з 2019 р. обсягів реалізації зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області практично за усіма їх видами. Так, обсяг реалізації зернових та зернобобових культур зменшився на 21,4 %, а пшениці, вівса, ячменю, гречки та зернобобових – на 33,6 %, 82,8 %, 35,9 %, 38,6 % та 61,8 % відповідно. В той же час, реалізація жита та кукурудзи на зерно зросла на 66,0 % та 1,3 %.

Таблиця 2.7

Реалізація основних видів зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, т

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Зернові та зернобобові культури	959074	768702	753460	78,6
в т.ч.: пшениця	461475	363597	306301	66,4
жито	4619	6089	7665	166,0
кукурудза на зерно	336490	277826	340739	101,3
ячмінь	150183	117658	96193	64,1
овес	1714	606	295	17,2
гречка	1408	941	865	61,4
зернобобові	3032	1791	1159	38,2

Оскільки, більшість зернової продукції йде на переробку, виникає потреба проведення аналізу динаміки надходження зернової продукції на переробні підприємства Львівської області, що здійснено у табл. 2.8.

Таблиця 2.8

**Динаміка надходження основних видів зернових культур
на переробні підприємства Львівської області, т**

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Зернові та зернобобові культури	56739	67389	53727	94,7
в т.ч.: пшениця	38076	31251	19340	50,8
кукурудза на зерно	17593	34209	32531	184,9

Отже, як ми бачимо, у 2021 р. порівняно з 2019 р., відбулося скорочення обсягів надходження зернових культур на переробні підприємства на 5,3 %, в тому числі пшениці – на 49,2 %. Обсяги кукурудзи на зерно зросли на 84,9 %.

Таблиця 2.9

**Середні ціни реалізованої зернової продукції сільськогосподарськими
підприємствами Львівської області, грн./т**

Вид продукції	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Зернові та зернобобові культури	3954,9	4845,8	5799,9	146,7
в т.ч.: пшениця	4133,8	4976,2	5979,4	144,7
жито	4098,7	4713,2	4150,0	101,3
кукурудза на зерно	3589,0	4803,3	5833,5	162,5
ячмінь	4160,6	4421,2	5102,8	122,7
овес	3759,5	4278,2	5857,5	155,8
гречка	6815,7	12876,3	17734,0	(+) в 2,6 рази
зернобобові	5608,5	9088,5	8215,0	146,5

У табл. 2.9 здійснено аналіз динаміки середніх цін реалізованої зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області. Як ми бачимо, за період з 2019 до 2021 років вони зросли на 46,7 %. Також відбулося і зростання по основних видах зернової продукції: пшениці – на 44,7 %, зернобобових – на 46,5 %, жита – на 1,3%, кукурудзи на зерно – на 62,5 %, ячменю – на 22,7 %, вівса – на 55,8 %, а гречки – аж в 2,6 рази.

Таблиця 2.10

**Виробництво продукції сільського господарства за видами
(у постійних цінах 2016 р., млн. грн.)**

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2021 р. у % до 2019 р.
Валова продукція (у постійних цінах 2016 р.), млн. грн. :				
сільського господарства	23004,4	24007,2	25833,9	112,3
рослинництва	15967,9	16938,0	18540,4	116,1
зернових та зернобобових культур	5246,7	5170,3	5901,5	112,5

Проведений аналіз табл. 2.10 вказує, що відбулося збільшення обсягу валової продукції у постійних цінах 2016 р. як в загальному, так і рослинництва та, зокрема, зернових та зернобобових культур на 12,3 %, 16,1 % та 12,5 %.

Таблиця 2.11

**Показники ефективності діяльності сільськогосподарських
підприємств Львівської області (на початок року)**

Показник	2019 р.	2020 р.	2021 р.
Чистий прибуток (збиток), млн. грн.	1262,4	727,8	1488,7
Підприємства, які одержали чистий прибуток			
у % до загальної кількості	86,1	81,5	82,9
фінансовий результат, млн. грн.	1958,3	1424,2	1964,7
Підприємства, які одержали збиток			
у % до загальної кількості	13,9	18,5	17,1
фінансовий результат, млн. грн.	695,9	696,4	476,5
Фінансовий результат до оподаткування, млн. грн.	1207,4	765,5	1503,1
Рівень рентабельності операційної діяльності, %	8,7	4,4	14,5
Рівень рентабельності зернових та зернобобових культур, %	17,5	0,5	12,0

Основним показником аналізу ефективності діяльності підприємства є рівень рентабельності, який дозволяє оцінити окупність виробничих витрат. Вирощування зернових культур у підприємстві є рентабельним, коли виручка

від реалізації не тільки відшкодовує виробничі витрати, а й дозволяє одержати прибуток. Показник рентабельності дозволяє порівняти отримані результати із здійсненими виробничими затратами та провести розрахунок прибутку на одиницю затрачених ресурсів. Чим вище є показник рентабельності, тим ефективнішим буде саме виробництво, а відповідно, більша сума коштів буде направлятися на розширене відтворення. Це сприятиме зростанню рівня оплати праці та покращанню її умов для працівників.

Аналіз показників ефективності діяльності сільськогосподарських підприємств Львівської області, проведений у таблиці 2.11, засвідчує, що чистий прибуток на початок 2021 р. порівняно з 2019 р. виріс на 17,9 % та склав 1488,2 млн. грн. Частка підприємств, що одержали чистий прибуток, у загальній їх структурі склала 82,9 %, а тих, що були збитковими – 17,1 %. Загальний фінансовий результат становив 1503,1 млн. грн.

Рівень рентабельності загальної операційної діяльності на початок 2021 р. проти 2019 р. зріс на 5,8 пункти та склав 14,5 %. За цей же період показник рівня рентабельності виробництва зернової продукції знизився на 5,5 пункти і становив 12,0 %.

3. НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР У СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Підвищення якості зернової продукції та вдосконалення цінової політики в галузі

Пріоритетним чинником забезпечення конкурентоспроможності зернової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках виступає її якість. Конкуренція сприяє тому, що лише ті аграрні підприємства, які постійно підтримують і вдосконалюють якість продукції за важливими для споживачів показниками, зберігають своє лідируюче становище на ринку. Це позитивно впливає на попит та, як результат, і на доходність підприємства у коротко- і довгостроковому періодах.

Для сівби в Україні використовується тільки сортове насіння, що має засвідчуватися відповідними документами. Категорично заборонено вирощувати та поширювати для реалізації сорти, що не занесені до «Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні» [12]. Категорії насіння і показники якості регламентовані державним стандартом України ДСТУ 2240–93.

Проте, згідно Закону України «Про насіння та садивний матеріал» [32] кондиційне насіння сортів, які незанесені до реєстру сортів і за результатами державного випробування не визнані перспективними, можуть використовуватися у наступних випадках:

- власник сорту створює запас насіння під час проходження його державного випробування;
- виробник насіння використовує його для особистих потреб без права реалізації;
- насіння використовується для селекційних і дослідних робіт.

Якісний насінневий матеріал дозволяє забезпечувати стабільний ріст рослин, знижувати вразливість рослин до хвороб, бур'янів та шкідників, що

сприятиме підвищенню урожайності культур, покращенню стану посівних площ та кінцевої якості одержаної продукції.

Важливою є потреба у насіннєвому матеріалі з високими показниками сортової чистоти. Наприклад, згідно стандарту, для пшениці перша категорія сортової чистоти має становити 99,5 %, другої – 98 %, третьої – 95 %. Важливими є також показники засміченості насіння бур'янами та ураження шкідниками і хворобами. На 1 кг насіння найвищої якості повинно бути не більше 10 насінин інших рослин, з них насіння бур'янів – біля 5 одиниць, другого класу — 40 одиниць, у тому числі бур'янів 20 одиниць. Ці суворі вимоги є повністю виправданими.

Україна – одна з провідних світових країн-лідерів із виробництва зерна. Внутрішнє споживання України представлене виробничим, продовольчим і кормовим споживанням, а також резервними насіннєвим та інтервенційним фондами. Враховуючи перспективи збільшення обсягів зерновиробництва вирішення питання зберігання та переміщення великих партій зернової продукції потребує створення макрологістичних систем.

Україна є членом Міжнародної організації по стандартизації (ISO), тож головними елементами системи технічного регулювання в Україні є національні стандарти та технічні регламенти, які приведені до міжнародних та європейських вимог.

Згідно Закону України «Про стандартизацію», стандартизація є діяльністю, що визначає положення для загального та багаторазового застосування щодо наявних чи можливих завдань задля досягнення оптимального ступеня упорядкування певної сфери, результатом якої виступає підвищення ступеня відповідності продукції, послуг та процесів своєму функціональному призначенню, усуненню торгівельних бар'єрів та сприяння науково-технічному співробітництву [33].

Нормативні документи стосовно стандартизації поділяють на:

- державні стандарти України;
- галузеві стандарти;

- стандарти науково-технічних, інженерних товариств і спілок;
- технічні умови;
- стандарти підприємств.

Стандартизація зернової продукції є базовим елементом із забезпечення її якості. Головні зернові культури України – озима пшениця і жито; круп'яні – гречка, рис та просо; зернофуражні – ячмінь, овес та кукурудза; зернобобові – соя і горох; олійні – ріпак і соняшник. Озима пшениця є головною продовольчою зерновою культурою. Найвища її концентрація у степовій і лісостеповій зонах, та трохи менше її на Поліссі. Більшість посівів озимого жита зосереджені на Поліссі, районах Карпат та лісостепових районах.

Якість зерна оцінюється за наступними групами ознак:

- органолептичні ознаки;
- ботаніко-фізіологічні ознаки;
- фізичні ознаки;
- хімічні ознаки;
- технологічні ознаки.

Під час органолептичної оцінки, якість зерна визначається органами чуттів (за смаком, запахом, кольором). Згідно ботаніко-фізіологічної оцінки визначається вигляд, форма, колір, схожість чи морфологічні особливості зернової культури. Оцінюючи фізичні ознаки встановлюється форма, об'єм та лінійні розміри насіння, густина, лужність, механічні пошкодження, наповненість, маса 1000 зерен, зараженість шкідниками, засміченість тощо. До хімічних ознак відносять: кількість білкової речовини, вміст та якість клейковини, кислотність, вологість. До технологічних належать вимоги до зерна та продуктів його переробки у хлібопекарній, кондитерській, макаронній, борошномельній, круп'яній, спиртовій, пивоварній, крохмале-патоковій та масложировій галузях промисловості.

Стандарт – це документ, у якому з метою багаторазового використання визначаються характеристики продукції, процесів виробництва, виконання робіт або надання послуг, перевезення, зберігання, реалізації та утилізації.

Вітчизняна стандартизація занижує якісні показники зерна. Сучасні українські стандарти якості пшениці не відповідають міжнародним вимогам за вмістом білка, кількістю домішок тощо. Це в свою чергу створює перешкоди для експорту зернової продукції. Окрім цього, на жаль, на світовому ринку вітчизняну пшеницю класифікують як другосортну. Структура експорту засвідчує, що частка продажу зерна першого і другого класу закордон є незначною та складає близько 20 %. Одною з основних причин є недопустимий вміст зернової домішки, який для 1-го сорту за вітчизняними стандартами становить до 5 %, а за європейськими стандартами – до 2 %. Тому єдиним ефективним варіантом вдосконалення експортних можливостей зернової продукції України є приведення стандартизації якості до міжнародних вимог [33].

У країнах Європейського співтовариства встановлені власні регламенти та технічні умови на зернову продукцію. У правилах Європейської комісії зазначаються біохімічні показники якості зерна та допустимий рівень домішок у ньому. Ці граничні величини класифікують усі зернові партії на дві групи: продовольче та фуражне зерно. Будь-яка партія зерна із відхиленням хоча б за одним показником вже відноситься до фуражного зерна. Тому вітчизняна зернова продукція із вмістом білка меншим за 10,5 % вже не буде зарахована до продовольчої, а буде віднесена до фуражної [33]. Ціни на зерно збільшуються відповідно до вищого класу. Таким чином відбувається компенсація додаткових витрат на вирощування зерна вищої якості та гарантується прибуток виробникові зернової продукції.

Світова торгівля обов'язково включає лабораторну оцінку якості зерна. Вона проводиться і коли завантажують, так і коли розвантажують продукцію. Офіційними визнаються результати тільки тих лабораторій, які отримали міжнародну сертифікацію згідно вимог GAFTA або ICUMSA, або FOSFA.

На початку 2019 року в Україні почав діяти Державний стандарт України 3768:2019 «Пшениця. Технічні умови», який замінив ДСТУ 3768:2010. Новий стандарт передбачає скорочення числа класів зерна пшениці до чотирьох. Із них

перші три класи забезпечують продовольчі потреби, а останній четвертий – непродовольчі (фуражне зерно). Партії зернових, що не можуть бути віднесені ні до одного з класів, визначають як нестандартні та такі, що можна довести до вищого класу. Такі зміни вітчизняного стандарту враховують сучасні вимоги світового ринку зерна. У новому ДСТУ норми показників узгоджено із міжнародною стандартизацією та поряд з тим і враховано інтереси вітчизняних ринкових учасників, а також фактичний стан зерновиробництва в Україні та визначено шляхи розвитку аграрного бізнесу на перспективу.

Коригування Державного стандарту надасть можливість оптимізувати техніко-технологічні процеси виробництва та переробки зернової продукції, та розширить можливості експорту зерна до європейських країн. Загалом, це матиме тільки позитивний ефект для розвитку бізнесу у зерновій галузі.

В Україні ціни на аграрну продукцію з року в рік зростають, що є об'єктивним явищем, пов'язаним із інфляційними процесами у економіці та відображають подорожчання практично усіх ресурсів, зайнятих у національному сільськогосподарському виробництві.

В сучасних реаліях виробники зернової продукції повинні орієнтуватися на закупівельні ціни переробних підприємств та різноманітних комерційних організацій, що закупляють зернову продукцію для її подальшого перепродажу. Позитивно на дану ситуацію може вплинути розвиток торгівлі зерновою продукцією на біржах, аукціонах, торгових домах, де формуються об'єктивні ціни та умови реалізації продукції. Формування реалізаційної ціни у цьому випадку відбувається під дією таких ринкових факторів, як попит і пропозиція, що гарантує виробникам одержати відповідний розмір доходу.

Основними чинниками, що впливають на рівень поточних цін на зернову продукцію в Україні є:

- ✓ виробничі витрати – степінь залежності цін від їх рівня встановлюється типом ринку;
- ✓ якість продукції – залежить від виробника, діяльність якого у напрямку її підвищення може бути досить різним. При цьому для розрахунку кінцевої

ціни враховується базова ціна та кондиція зерна. Знижки і надбавки встановлюються у випадку перевищення базових кондицій якісних показників;

- ✓ період та канали реалізації – найвищий рівень цін на зернову продукцію спостерігаються в квітні-червні, тобто до нового урожаю;
- ✓ співвідношення попиту і пропозиції – передбачає встановлення високих цін у випадку дефіциту продукції або її рідкості, та низькі ціни, якщо продукція представлена на ринку широким асортиментом;
- ✓ державне регулювання цін – передбачає задоволення першочергових потреб населення, а її стабільний збут залежить безпосередньо від його платоспроможності;
- ✓ інфляція – призводить до росту цін на зернову продукцію та падіння купівельної спроможності населення;
- ✓ наявність конкуренції – стимулює виробників підвищувати якість продукції та використовувати новітні технології та результати науково-технічного прогресу;
- ✓ сезонні коливання цін – ріст попиту на продукцію у святкові періоди та зниження на неї в час збору урожаю.

3.2. Формування економічного механізму державного регулювання зернового ринку

В теперішній час у світовій економіці і появляються нові тенденції, зумовлені інтеграцією України до єдиного економічного простору, зокрема до Світової організації торгівлі. Проте, досить низький рівень продуктивності праці у зерновій галузі та застарілі недосконалі технології не дозволяють здійснювати виробництво інтенсивним шляхом та найбільш повно використовувати матеріальні, трудові чи інші ресурси. Така ситуація може знижувати конкурентоспроможність вітчизняного аграрного сектора. В умовах СОТ це призведе до переважання імпортової продукції над вітчизняною, відбуватиметься витіснення внутрішніх виробників зернової продукції з ринку.

Рис. 3.1 – Пріоритетні напрями державного регулювання зернового ринку

Сталий розвиток зернової галузі вимагає реалізації наступних пріоритетних напрямів державного регулювання (рис. 3.1):

- ❖ формування організаційно-економічного механізму регулювання зернового ринку;
- ❖ приведення до балансу посівних площ зернових культур;
- ❖ розвиток виробничої та соціальної інфраструктур;
- ❖ зміцнення експортного потенціалу зернової галузі;
- ❖ ведення грамотної цінової політики на зернову продукцію;
- ❖ вдосконалення фінансово-кредитної системи тощо [18].

Зерновий ринок охоплює усі стадії розширеного відтворення зерновиробництва та є складним структурним утворенням множинних елементів ринкової системи. Він розглядається із сторін галузевої, видової, територіальної, технологічної або інших взаємодіючих структур. В свою чергу він також виступає інструментом узгодження економічних інтересів між виробниками зернової продукції та споживачами.

Формуючи організаційно-економічний механізм державного регулювання зернового ринку України, слід враховувати досвід високорозвинених країн, та базуватися на таких принципах:

- ✓ пріоритетність державного регулювання зернового ринку по відношенню до інших ринків;
- ✓ протекціонізм виробників зернової продукції;
- ✓ регулювання організаційно-економічних відносин між учасниками зернового ринку.

Переважна більшість європейських країн в якості головного інструменту підтримки аграрного виробництва використовують субсидіювання. В Україні ж застосовуються наступні види державного регулювання ринку зерна:

- купівля зернової продукції для поповнення державні резервів;
- закупівля зернової продукції державними компаніями задля комерційного використання;
- субсидування виробництва та експорту зерна

Державною підтримкою охоплюється практично повний цикл вирощування зернових культур, основою державних інтервенцій виступають державні закупівлі, що проводяться Аграрним фондом. На сьогоднішній день крім функції закупівлі зерна і його зберігання в державному резерві, Аграрний фонд займається ще й комерційною закупівлею зернової продукції, в тому числі за ф'ючерсними контрактами, а також інвестиційною діяльністю та експортом зерна.

Проте, функціонування Аграрного фонду отримує від товаровиробників позитивну та негативну оцінки. Основною негативною оцінкою є процес купівлі зернової продукції Аграрним фондом за цінами, нижчими від ринкових, що незадовільно впливає на економічний стан зернових товаровиробників.

За рахунок використання адміністративного ресурсу через місцеві державні виконавчі органи, Аграрний фонд є найбільшою трейдинговою компанією і маркет-мейкером на внутрішньому ринку. Реалізація цього механізму, що товаровиробники змушені очікувати оголошення ціни державних закупівель зерна, перш ніж розпочати продажі. Якщо ціна буде вище ринкової, інші трейдери вимушені очікувати завершення закупівель Аграрним фондом. Поряд з тим, слід зазначити наявність у Аграрного фонду ефективної логістичної інфраструктури, що надає йому привілейованого становища у порівнянні з іншими учасниками зернового ринку.

Суттєвим інструментом державного регулювання виступає підтримка певного рівня цін за рахунок встановлення лімітів на ціни, оформлення дотацій та компенсацій. Поряд з тим ринкова ціна не задовольняє інтереси виробників через незбалансованість попиту і пропозиції на зернові культури. Тому держава компенсує їм відхилення від ринкової ціни в сумі, необхідній для їх прибуткової діяльності.

Для захисту внутрішнього зернового ринку від необґрунтованого підвищення цін на продукцію борошномельної та хлібопекарської промисловості потрібно застосувати різноманітні методи регулювання цін, зміст яких полягає у:

- ❖ встановленні співвідношення між роздрібними, гуртовими та закупівельними цінами на зерно та зернову продукцію через введення обмеження у торгівлі та переробній промисловості прибутковості;
- ❖ введення на зерно, що закладається до державного резервного фонду, системи двох закупівельних цін: тверді закупівельні ціни (складають $2/3$ повної закупівельної ціни) та закупівельні ціни з бюджетною надбавкою ($1/3$ від повної закупівельної ціни). В цьому випадку, у собівартості переробки зерна необхідно враховувати тільки $2/3$ ціни, без врахування бюджетної надбавки.

Дані закупівельні ціни є основою встановлення гарантованих цін та заставних ставок, а також для розрахунку дотацій і компенсацій аграрним товаровиробникам, вирішення питань пільгового оподаткування. Слід взяти до уваги ту обставину, що система цін повинна формуватися на базі закупівельних цін. Завищення рівня цін призведе до збільшення витрат державного бюджету на формування і підтримку загальної системи ціноутворення.

Гарантовані закупівельні ціни використовують при закупівлі зерна для державних потреб у випадку, якщо середні ринкові ціни є нижчими від гарантованих, являючи собою мінімально допустиму межу рівня цін на зернову продукцію та виконуючи одночасно страхову функцію. Їх використовують за погодженням з виробниками при закупівлі зернової продукції для державних потреб, при розрахунку доплат до ринкових реалізаційних цін у межах встановлених квот. Вони є базою для розрахунку авансових виплат виробникам, які уклали договори на поставку до державного фонду.

Найскладнішою проблемою під час встановлення мінімальної межі гарантованих цін є розрахунок рівня собівартості, оскільки навіть незначні помилки при визначенні гарантованої ціни на зерно, викликають негативні наслідки на економічному, соціальному і навіть політичному результаті діяльності суб'єктів зернового ринку.

Деколи із загальної чисельності господарств окремого регіону відбирали так звані типові, у яких показники були близькі до середньорегіонального рівня

інтенсивності виробництва, забезпечення основними і оборотними фондами, трудовими ресурсами. У такому випадку гарантована ціна сприяла забезпеченню певної норми накопичення тільки у тих аграрних підприємствах, які мали вищу продуктивність праці і нижчу собівартість від середніх показників по регіону. У підприємствах, в яких ступінь використання власних ресурсів був нижчий від середнього, рівень гарантованих цін не дозволяв забезпечити мінімальну норму накопичення.

Рекомендованою базою для встановлення гарантованої закупівельної ціни на зернову продукцію має бути собівартість, що спрогнозована на основі фактичної, та рівень рентабельності, що дозволить забезпечити прибутковість аграрним товаровиробником.

Аграрний фонд може використовувати такі види закупівельних цін на зернові до державного та комерційного фондів:

- цільова ціна – встановлюється на основі середнього рівня ринкових цін та є основою при визначенні цін втручання;
- закупівельна (гарантована) ціна – використовується для розрахунку рівня компенсацій і доплат, коли середні ринкові ціни є нижчими від мінімально допустимої межі ціни, рівної собівартості;
- ціна втручання – використовується при екстрених заходах із стабілізації зернового ринку на основі державних інтервенцій.

Для сталого розвитку вітчизняного зернового ринку, необхідним є посилення державного регулювання зернової галузі та підтримки діяльності аграрних товаровиробників на основі паритетності цін та обміну продукції сільського господарства і промислових галузей агропромислового комплексу, розвиток протекціоністської політики, що спрямовується на захист інтересів вітчизняних виробників зернової продукції через використання квот, антидемпінгових та компенсаційних заходів.

3.3. Запровадження інтенсивних методів виробництва як основа підвищення ефективності вирощування зернових культур

Основною економічної стратегії розвитку АПК виступає піднесення матеріального рівня життя населення України. Досягти цієї мети можна, перш за все, за рахунок розв'язання проблеми з продовольством через підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва. Тому, основним завданням сільського господарства України є забезпечення сталості зростання виробництва для повного задоволення потреб населення у продуктах харчування, а переробної промисловості у сировині. Проте, в той самий час це не має здійснювати негативний вплив на навколишнє середовище, оскільки воно буде основою забезпечення якості виробленої продукції у майбутньому [35].

Проблематика підвищення економічної ефективності виробництва у сільському господарстві є визначальним фактором економічного та соціального розвитку економіки України. Якраз зернова продукція є основним компонентом харчування людей, виробництва продукції тваринництва та промислової продукції, лікарських препаратів та іншої продукції. Понесені значні втрати зернової галузі можуть потягнути за собою руйнування як цілої галузі рослинництва, так і загалом сільського господарства України, призведе до залежності від зовнішнього впливу, переходу на споживання харчових продуктів іноземного виробництва або продукції із використанням ГМО.

Професор Лихочвор В. В. зауважує, що зараз у Європі значно підвищилася зацікавленість до використання ресурсощадних та екологічно чистих технологій вирощування зернових культур. На його думку, саме забезпечуватимуть економічно вигідний рівень урожайності за найменших витрат матеріальних ресурсів.

Академік Саблук П. Т. вважає, що стратегічним завданням сільськогосподарського виробництва буде перехід до інтенсивного напрямку розвитку, орієнтованого на раціональне використання ресурсів агроекологічної системи при стабільному рівні продуктивності та оптимальному використанні

біологічного потенціалу культур за рахунок виведення адаптованих сортів та науково обґрунтованих технологій їх росту і розвитку [35].

Відомий український економіст Месель-Веселяк В. Я. зазначає, що підвищення конкурентоспроможності сільського господарства України є неможливим без здійснення організаційно-економічних заходів зокрема у галузі зерновиробництва. Він вважає, що слід забезпечувати використання оптимальної структури посівних площ, науково-обґрунтованих сівозмін, високоякісних сортів та запровадження інтенсивних екологічно безпечних технологій [25].

Інтенсифікація виробничих процесів має бути основою розвитку зернового комплексу на ринково-інноваційній основі в перспективі та має спрямовуватися на зростання урожайності зернових через використання високопродуктивних сортів і вдосконалення системи землеробства.

Основою підвищення урожайності зернових культур виступають інтенсивні технології, які дозволять більш повно використовувати генетичний потенціал рослин, агротехнічні засоби та хімізацію.

Інтенсивна технологія у рослинництві є системою агротехнічних прийомів, що дозволять максимізувати генетичний потенціал сортів та підвищити у 2–3 рази урожайність.

Використання високоякісного посівного матеріалу та високопродуктивних сортів, як одного із основних факторів інтенсифікації виробництва зернових культур, вимагає приділення особливої уваги до розвитку галузі насінництва. Система насінництва має враховувати потенційні ринкові тенденції світового ринку зерна, узгоджуватися з внутрішніми потребами ринку у посівному матеріалі та використовувати сучасні технології для виробництва кондиційного насіння.

Домінуюче місце у розвитку зерновиробництва має належати сортовому складу і системі виробництва та збуту кондиційного посівного матеріалу, оскільки використання ефективних сортів насіння безпосередньо сприятиме

підвищенню урожайності зернових. В свою чергу його можна досягнути через використання таких резервів виробництва як:

- ✓ внесення науково-обґрунтованих доз мінеральних добрив;
- ✓ запровадження сучасних засобів захисту та регуляторів росту рослин;
- ✓ використання сортів і гібридів інтенсивного типу;
- ✓ формування раціональної сівозміни та посадка культур після кращих попередників;
- ✓ скорочення втрат урожаю під час збирання, транспортування, складування тощо.

Кожне сільськогосподарське підприємство має відповідально підходити до вибору найбільш сучасних моделей технічних засобів. Особливо ретельно це слід робити при виборі зернозбиральних комбайнів, оскільки їх висока пропускна спроможність може неефективно використовуватися на посівних площах із низькою урожайністю зернових культур. Окрім цього, їх продуктивність може значно зменшуватися при збиранні урожаю зернових культур на значно забур'яненних площах. Вирощене зерно часто може мати досить низьку якість, що призведе до погіршення якості кінцевої продукції.

Іншим важливим чинником приросту урожайності внаслідок підвищення якості зернової продукції є раціональне використання добрив. Рівень використання добрив залежить від природно-кліматичних факторів, родючості ґрунту, рівня агротехнічних заходів, норм внесення та якості самих добрив. Витрати на застосування добрив, які несуть українські товаровиробники, коливаються у розмірі 10 – 25 % від усіх затрат у рослинництві.

Проте, максимальний приріст урожаю не завжди є наслідком раціонального застосування добрив. Для визначення розміру об'єктивного економічного ефекту потрібно знати розмір усіх понесених витрат, що зв'язані із використанням добрив та величиною прибутку.

Іншим важливим шляхом підвищення ефективності вирощування зерна виступає біологічне землеробство (organic farming), основне завдання якого полягає у виробництві екологічно чистої аграрної продукції без використання

хімічних засобів та генетично модифікованих рослин, із мінімальною обробкою ґрунту без перевероту пласта.

Наступним напрямом використання інтенсивних технологій є застосування сучасних засобів захисту рослин від хвороб, бур'янів та шкідників.

Враховуючи ці усі фактори впливу на вирощування зернових культур, необхідно використовувати гнучкіші технології їх збору та комплекс машини і механізмів, що дозволять досягти вищої продуктивності та якості продукції.

Необхідність визначення ефективності зерновиробництва, об'єктивно впливає з можливості досягнення при визначеному напрямі науково-технічного прогресу значної економії засобів виробництва та праці. Особливо важливим в умовах використання обмеженого розміру ресурсів в масштабах країни є задоволення її потреб у продукції. Цього можна досягнути через вдосконалення господарського механізму, який базується на суттєво новій ринковій мотивації праці [34].

Принциповою особливістю інтенсивного типу розширеного відтворення в умовах ринкових відносин є не кількісне збільшення факторів виробництва, а суттєве зростання ефективності виробництва через максимальну економію як живої, так і уречевленої праці. Визначальним показником інтенсифікації у теперішній час є не тільки зростання обсягів виробництва продукції, а й випереджаючі темпи кінцевих результатів порівняно із витратами.

Ці відмінності сприяють появі нових закономірностей та тенденцій розширеного відтворення інтенсивного типу та сприяють розробці концепції інтенсифікації сільськогосподарського виробництва [34].

Зернопродуктовий підкомплекс є складною структурою, до якої, окрім зернового господарства, входять хлібопекарська, борошномельна, круп'яна, комбікормова та інші галузі. Тому ця концепція повинна передбачати модернізацію усіх галузей та складових і вдосконалення економічних і технологічних взаємовідносин між ними, збалансований розвиток та кооперування на основі використання нових технологій, розширення

асортименту та покращання кінцевої якості продукції, що в кінцевому результаті сприятиме підвищення економічної ефективності зерновиробництва.

Підвищення ефективності вирощування зернових культур пов'язують із впливом на нього таких факторів як меліорація, хімізація, підвищення культури землеробства, виведення нових сортів тощо. Оскільки, ці фактори є нерівнозначними щодо ступеню впливу на зростання обсягів зерновиробництва та вимагають різних сум капіталовкладень та поточних витрат, надзвичайно важливим залишається напрям їх спрямування.

За умов ринкових відносин ефективність вирощування зернових визначає його конкурентоздатність на внутрішньому та зовнішньому ринках, тобто інакше кажучи, спроможність до розширеного відтворення, збільшення обсягів виробництва, робочих місць, заробітної плати працівників тощо.

Підвищенню ефективності також виступатиме покращання якості зерна, в тому числі за рахунок використання твердих та сильних сортів пшениці із високим вмістом клейковини і білку [34].

На нашу думку, індустріальні та інтенсивні технології передбачають:

- ❖ концентрацію матеріальних, фінансових та енергетичних вкладень на одиницю площі;
- ❖ застосування таких нових сучасних ефективних засобів виробництва, як сорти, гібриди, техніка, хімікати;
- ❖ використання нових досягнень науки і техніки, ефективних технологічних процесів та передових методів організації праці,.

Характеристика головних напрямів інтенсифікації вирощування зернових культур у Львівській області наведена на рис 3.2.

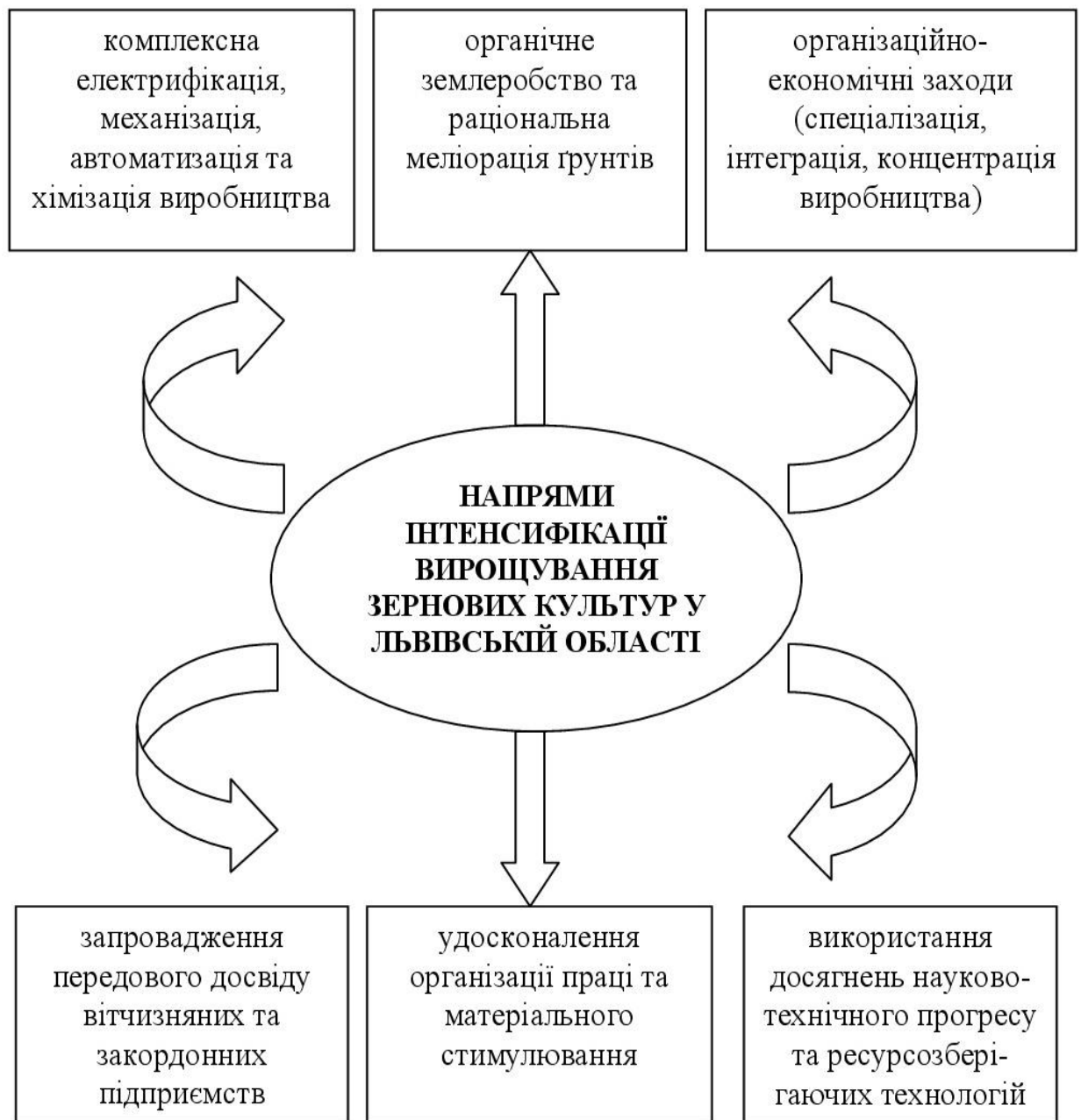

Рис. 3.2 – Основні напрями інтенсифікації вирощування зернових культур у Львівській області

Основними резервами інтенсифікації та ефективного вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах мають стати його матеріально-технічне забезпечення, нові технології та форми організації виробничих процесів.

У табл. 3.1 нами проведено SWOT-аналіз вирощування зернових культур сільськогосподарськими підприємствами Львівської області, у якому визначено переваги, недоліки, ризики та шляхи їх мінімізації.

Таблиця 3.1

**SWOT-аналіз вирощування зернових культур
сільськогосподарськими підприємствами Львівської області**

Сильні сторони	Слабкі сторони
<ul style="list-style-type: none"> – сприятливе географічне розташування; – родючі ґрунти та достатня кількість орних земель; – помірно-континентальний клімат; – розвинута транспортна та дорожня інфраструктура; – наявність навчальних та науково-дослідних установ – інтенсивні технології виробництва зернової продукції; – сучасні методи організації виробництва та збуту продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> – ерозійні процеси, що виникають внаслідок недотримання технології обробітку ґрунту; – відсутність науково-обґрунтованих сівозмін та норм внесення добрив; – відсутність належних умов зберігання зернової продукції; – високий рівень зносу техніки; – нестача кваліфікованих кадрів та недостатня їх мотивація; – диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; – низький рівень державної підтримки зернової галузі.
Можливості	Загрози (перешкоди)
<ul style="list-style-type: none"> – запровадження регіональних програм розвитку зернової галузі і органічного землеробства ; – покращання якості продукції та збільшення її асортименту; – використання сучасної техніки та технологій; – реалізація інвестиційних проектів; – цінова доступність продукції для населення; – розширення внутрішніх та закордонних ринків збуту. 	<ul style="list-style-type: none"> – економіко-політична нестабільність та повномасштабні бойові дії в Україні; – недосконале законодавство; – скорочення посівних площ; – зниження платоспроможності населення; – зменшення чисельності сільського населення та економічне й соціальне занепадання сіл; – неможливість одержання аграрними підприємствами пільгових кредитів; – високий ризик настання форс-мажорних обставин

Інтенсивний шлях з метою підвищення обсягів та ефективності вирощування зернових культур повинен здійснюватися за рахунок:

- внесення оптимальної кількості органічних та мінеральних добрив;
- використання високоурожайних сортів та гібридів;
- розширення та оптимізація структури посівних площ із використанням науково-обґрунтованих рекомендацій та з обов'язковим урахуванням природно-економічної зони розміщення;
- використання прогресивних форм організації та оплати праці;
- запровадження інтенсивних енерго- та ґрунтозберігаючих технологій вирощування та обробітку ґрунту, збирання та зберігання урожаю;
- вдосконалення матеріально-технічної бази, в тому числі інфраструктуру прийомки, очистки та зберігання зерна;
- підвищення рівня конкурентоспроможності зернової продукції через використання безвідходних технологій зерновиробництва.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

На основі проведеного дослідження напрямів підвищення ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області можна зробити наступні висновки та пропозиції:

1. Зернова галузь завжди посідала головне місце у структурі агропромислового виробництва України завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам, родючості ґрунтів та отриманому історичному досвіду виробників, що в кінцевому рахунку забезпечували ефективне виробництво зернової продукції. Проте, процеси реформування агропромислового комплексу призвели до появи ознак кризового стану у зерновій галузі протягом досліджуваного періоду.
2. Категорія «економічна ефективність» відображає дію об'єктивних економічних законів, що суттєво впливає на результативність виробництва. В аграрній сфері підвищення економічної ефективності забезпечує підвищення доходів сільськогосподарських підприємств, що виступає важливою умовою для створення комфортних умов працівників і підвищення рівня оплати їх праці. Ефективність функціонування зернопродуктового підкомплексу залежить від рівня розвитку системи організаційно-економічних відносин між сільськогосподарськими підприємствами, переробними підприємствами та організаціями, що забезпечують транспортування, переробку, зберігання та реалізацію зерна та продуктів його переробки.
3. Для України підвищення обсягів вирощування зернових культур несе стратегічне значення для розвитку національної економіки, оскільки успішний її розвиток дозволяє створити передумови для ефективного функціонування суміжних галузей. Від підвищення рівня ефективності вирощування зернових культур залежить продовольча безпека країни. Саме тому, вирішення проблеми підвищення ефективності вирощування зернових культур є надзвичайно актуальним на теперішньому етапі

розвитку економіки, як загалом України, так і Львівської області, зокрема, та потребує негайного вирішення. Це й сприяло вибору даної теми кваліфікаційної роботи.

4. За досліджуваний період загальна посівна площа зернових та зернобобових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області практично не змінилася. В 2021 р. порівняно з 2019 р. вона зросла усього лише на 0,1 %. Показник площі озимих зернових відображає її скорочення на 9,8 % у 2021 р., в тому числі пшениці та ячменю – на 7,4 % та 25,3 % відповідно. Посівна площа жита зросла на 3,5 %. Посівна площа ярих зернових за даний період зросла на 15,7 %, в тому числі кукурудзи на зерно та гречки на 55,7 % та 71,4 %. Посівні площі пшениці та ячменю за той же період на 7,6 %, та 37,1 %. Площа вівса у досліджуваному періоді залишалася незмінною і становила 12,7 тис. га. Посівна площа зернобобових та гороху в тому числі у 2021 р. порівняно з 2019 р., скоротилась на 38,9 % та 88,9 %. Площа квасолі в той самий час зросла на 21,7 %. Посівна площа вики за цей період залишалася практично без змін та становила 0,1 тис. га.
5. Площа зернових та зернобобових культур господарств усіх категорій зросла на 0,1 %, а у господарствах населення та фермерських господарствах – на 3,7 %, та 24,5 %. Площа зернових та зернобобових культур же у аграрних підприємствах зменшилась на 1,9 %.
6. За цей же період відбулись наступні зміни в урожайності основних зернових культур. Урожайність зернових та зернобобових у 2021 р. порівняно з 2019 р. зросла на 12,6 %, урожайності зернових озимих – на 3,4 %, в тому числі урожайність пшениці, жита та ячменю відповідно зросла на 4,1 %, 9,7 % та 2,0 %. В той же час зростання урожайності зернових ярих відбулося на 21,0 %, в тому числі ячменю, вівса та кукурудзи на зерно – на 1,1 %, 4,7 % та 19,9% відповідно. Проте, урожайність пшениці та гречки відповідно знизилась на 4,1 % та 6,1 %. Урожайність зернобобових в той же період знизилась на 18,1 %, в тому

- числі гороху та вики знизилась на 8,3 % та 63,8 %. Також відбулося зростання урожайності квасолі на 28,5 %.
7. Валові збори зернових та зернобобових у 2021 р. порівняно з 2019 р. зросли на 11,2 %. Валові збори озимих зернових знизились на 6,8 %, та в тому числі валові збори пшениці та ячменю – на 3,6 %. Валовий збір жита за той же період зріс на 12,2 %. Валовий збір зернових ярих зріс на 35,7 %, в тому числі вівса, кукурудзи на зерно та гречки – на 4,9 %, 64,5 % та 68,2 % відповідно. Протягом цього ж періоду валові збори пшениці та ячменю знизились на 11,6 % та 36,3 %. Валовий збір зернобобових знизився на 31,8 %, в тому числі значно скоротився гороху – аж на 91,4 %. В той же час, валовий збір квасолі зріс на 54,8 %. Валовий збір вики в цей період залишався незмінним тв. складав 0,1 тис. т.
 8. За останні роки відбулися певні зміни в регіональній структурі зерновиробництва України. Так, за показником рівня виробництва зернових та зернобобових культур Львівська область була аж на 18 місці, а основні позиції належать Вінницькій, Полтавській, Чернігівській, Черкаській та Одеській областях. В основному це пов'язано зі суттєвим зменшенням посівних площ зернових та зернобобових.
 9. Сьогодні, викликане наслідками повномасштабної війни Російської федерації з Україною, на превеликий жаль, спричинило значні зміни, які постійно відбуваються у зерновиробництві за регіональними принципами. Остаточна інформація про показники вирощування зернових та зернобобових культур в Україні за 2022 р. відсутня. Проте, як свідчать реалії через знищення посівних площ зернових та зернобобових у регіонах, де велися масштабні військові дії, в найближчому майбутньому, найінтенсивніше вирощуванням зернових культур будуть займатися сільськогосподарські підприємства західних та центральних регіонів України, оскільки вони потенційно знаходяться за межами ведення бойових дій.

10. Виробництво зерна відзначається порівняно високою трудомісткістю. Проведений аналіз, свідчить про достатньо чітку тенденцію зростання затрат праці на вирощування 1 ц зернобобових, озимих та ярих зернових відповідно на 28,6 %, 31,0 % та 39,3 % відповідно, що і призвело до зростання трудомісткості виробництва.
11. За останні два роки у структурі собівартості відбулися певні зміни. На початок 2021 р. найбільшу частку у структурі витрат склали загальні матеріальні витрати (54,0 %), а у динаміці вони зменшились на 0,7 пункти. Найбільшу частину в структурі матеріальних витрат займали затрати на закупівлю мінеральних добрив (20,7 %), насіння та посадкового матеріалу (8,1 %), паливо-мастильних матеріалів (6,1 %). Витрати на оплату праці у структурі виробничих витрат становили 4,2 %, і зросли на 0,3 пункти. Також зросли на 1,4 пункти й інші прямі витрати. В той же час загальновиробничі витрати зменшились на 1,0 пункти.
12. Обсяг реалізації як в цілому, так і більшості з основних видів зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області в 2021 р. в порівнянні з 2019 р. значно скоротився. Обсяг реалізації зернових та зернобобових культур зменшився на 21,4 %, а пшениці, вівса, ячменю, гречки та зернобобових – на 33,6 %, 82,8 %, 35,9 %, 38,6 % та 61,8 % відповідно. В той же час, реалізація жита та кукурудзи на зерно зросла на 66,0 % та 1,3 %.
13. У 2021 р. порівняно з 2019 р., відбулося скорочення обсягів надходження зернових культур на переробні підприємства на 5,3 %, в тому числі пшениці – на 49,2 %. Обсяги кукурудзи на зерно зросли на 84,9 %.
14. Середні ціни реалізованої зернової продукції сільськогосподарськими підприємствами Львівської області за період з 2019 до 2021 років зросли на 46,7 %. Також відбулося і зростання по основних видах зернової продукції: пшениці – на 44,7 %, зернобобових – на 46,5 %., жита – на 1,3%, кукурудзи на зерно – на 62,5 %, ячменю – на 22,7 %, вівса – на 55,8 %, а гречки – аж в 2,6 рази.

15. За досліджуваний період відбулося збільшення обсягу валової продукції у постійних цінах 2016 р. як в загальному, так і рослинництва та, зокрема, зернових та зернобобових культур на 12,3 %, 16,1 % та 12,5 %. Чистий прибуток на початок 2021 р. виріс на 17,9 %, та склав 1488,2 млн. грн. Частка підприємств, що одержали чистий прибуток, у загальній їх структурі склала 82,9 %, а тих, що були збитковими – 17,1 %. Загальний фінансовий результат становив 1503,1 млн. грн. Рівень рентабельності загальної операційної діяльності на початок 2021 р. проти 2019 р. зріс на 5,8 пункти та склав 14,5 %. За цей же період показник рівня рентабельності виробництва зернової продукції знизився на 5,5 пункти і становив 12,0 %.
16. Пріоритетним чинником забезпечення конкурентоспроможності зернової продукції на внутрішньому та зовнішньому ринках виступає її якість. Конкуренція сприяє тому, що лише ті аграрні підприємства, які постійно підтримують і вдосконалюють якість продукції за важливими для споживачів показниками, зберігають своє лідируюче становище на ринку. Це позитивно впливає на попит та, як результат, і на доходність підприємства у коротко- і довгостроковому періодах.
17. Важливість держави у формуванні зернового ринку впливає із виконання нею складових регулюючих функцій ринку. Стійкість розвитку зернової галузі вимагає реалізації наступних пріоритетних напрямів державного регулювання:
- ❖ формування організаційно-економічного механізму регулювання зернового ринку;
 - ❖ приведення до балансу посівних площ зернових культур;
 - ❖ розвиток виробничої та соціальної інфраструктур;
 - ❖ зміцнення експортного потенціалу зернової галузі;
 - ❖ ведення грамотної цінової політики на зернову продукцію;
 - ❖ вдосконалення фінансово-кредитної системи тощо.

18. Основними напрямками підвищення економічної ефективності вирощування зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Львівської області на перспективу є:

- внесення оптимальної кількості органічних та мінеральних добрив;
- використання високоурожайних сортів та гібридів;
- розширення та оптимізація структури посівних площ із використанням науково-обґрунтованих рекомендацій та з обов'язковим урахуванням природно-економічної зони розміщення;
- зростання продуктивності праці та зниження собівартості продукції;
- зниження фондомісткості та матеріаломісткості виробництва і, навпаки, підвищення рівня фондівдачі;
- використання прогресивних форм організації та оплати праці;
- запровадження прогресивних технологій виробництва аграрної продукції, досягнень науково-технічного прогресу та передового досвіду;
- вдосконалення структури виробництва і системи менеджменту сільськогосподарських підприємств;
- оптимізації цінових параметрів, підвищення якості й конкурентоспроможності продукції тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК

1. Аграрний сектор економіки України (стан і перспективи розвитку); за ред. М. В. Присяжнюка, М. В. Зубця, П. Т. Саблука, В. Я. Месель-Веселяка. К. : ННЦ ІАЕ, 2011. 1008 с.
2. Андрійчук В. Г. Економіка підприємств агропромислового комплексу: підручник. К.: КНЕУ, 2013. 779 с.
3. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія. К.: КНЕУ, 2016. 292 с.
4. Бакум М. М. Теоретичні засади використання резервів підвищення економічної ефективності виробництва зерна. *Вісник Сумського НАУ*. 2011. Вип. 5/1. С. 62 – 67.
5. Березівський З. П. Концептуальні засади функціонування зернопродуктового підкомплексу Львівської області. *Ефективність функціонування сільськогосподарських підприємств: матеріали VII міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (22-24 травня 2019 р)*. Проблематика 2019 р.: Формування і ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Львів: Ліга-Прес, 2019. С.134-136.
6. Березівський З. П. Стан і перспективи зерновиробництва у сільськогосподарських підприємствах Львівської області. *Аграрна економіка*. 2019. Т. 12. № 3–4. С. 49–54.
7. Білінська В. Сучасні інноваційні технології в сільському господарстві: основна характеристика та перспективи впровадження. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Економіка*. 2015. № 7(172). С. 74-80.
8. Важинський С. Е., Щербак Т. І. Методика та організація наукових досліджень: навч. посіб. Суми: СумДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. 260 с.
9. Витрати та ефективність виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах (моніторинг); за ред. Ю. П. Воскобійника, О. Г. Шпикуляка. Київ: ННЦ ІАЕ, 2010. 343 с.

10. Герасимів З. М. Сталий розвиток сільського господарства. *Агросвіт*. № 9. 2016. С. 16-19.
11. Дем'яненко М. Я., Саблук П. Т. Державна політика фінансової підтримки розвитку аграрного сектору АПК: Монографія; за ред. М. Я. Демяненка. К.: ННЦ ІАЕ, 2011. 372 с.
12. Державний реєстр сортів рослин, придатних для поширення в Україні URL: <https://minagro.gov.ua/file-storage/reyestr-sortiv-roslin> (дата звернення: 03.12.2023).
13. Дугієнко Н. О., Лєва В. Е. Сучасні тенденції розвитку аграрного сектору України. *Інфраструктура ринку*. 2018. Вип. 25. С. 99-107.
14. Жарун О. В., Наумова О. В. Ефективність виробництва зернових культур у сільськогосподарських підприємствах Уманського району. *Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва*. 2012. Вип. 81(2). С. 51–55.
15. Козак О. А., Грищенко О. Ю. Розвиток зернової галузі України на сучасному етапі. *Економіка АПК*. 2016. № 1. С. 38–47.
16. Кваша С. М., Ільчук М. М., Коновал І. А. Економічне обґрунтування програми виробництва зерна пшениці в Україні. *Економіка АПК*. 2013. №3. С. 16-24.
17. Козловський С. В. Забезпечення стійкого економічного розвитку агропромислового комплексу регіону : монографія; за ред. С. В. Козловського. Вінниця: Меркьюрі-Поділля, 2016. 258 с.
18. Козловський С. В., Кіреєва Е. А., Жураківський Є. С. Інструментарій державної аграрної політики забезпечення регіональної економічної безпеки аграрної галузі України. *Економіка та держава*. Київ. 2016. № 4. С. 9-14.
19. Конституція України: станом на 1 верес. 2016 р.: відповідає офіц. тексту. Харків: Право, 2016. 82 с.
20. Концепція державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: Розпорядження Кабінету Міністрів

України від 30 грудня 2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80#Text> (дата звернення: 05.12.2023).

21. Лебідь В. М., Прищепа К. Є. Сучасний стан ринку зерна України, проблеми та перспективи розвитку. *Економічний вісник Донбасу*. 2013. №1. С. 131–135.
22. Лупенко Ю. О., Захарчук О. В. Інвестиційне забезпечення інноваційного розвитку сільського господарства України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 9-18.
23. Мазур Г. Ф. Організація і механізми стимулювання розвитку агропромислового виробництва : монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2014. 369 с.
24. Мазур Г. Ф. Удосконалення механізму державного регулювання та стимулювання розвитку агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. Київ. 2013. № 2. С. 21-25.
25. Месель-Веселяк В. Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва. *Економіка АПК*. 2016. № 10. с.7-14.
26. Новицький І. В. Теоретичні основи економічних відносин суб'єктів зернопродуктового підкомплексу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 13 (2). С. 39–43.
27. Омеляненко Г. Г. Концептуальні положення відновлення та розвитку зернового виробництва в Україні. *Економіка АПК*. 2015. № 12. С. 5–8.
28. Основи методології та організації наукових досліджень: навч. посіб.; за ред. А. Є. Конверського. К.: Центр учбової літератури, 2010. 352 с.
29. Плєскач В. Л., Кулик А. В. Методологічні засади державного регулювання фінансово-економічного розвитку. *Фінанси України*. 2013. № 10. С. 27-35.
30. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24.06.2004 р. №1877- IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1877-15>. (дата звернення: 04.12.2023).

31. Про зерно та ринок зерна в Україні : Закон України від 04.07.2002 р. №37-IV. URL: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T020037.html. (дата звернення: 30.11.2023).
32. Про насіння та садивний матеріал: Закон України від 26.12.2002 р. № 411-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15#Text> (дата звернення: 02.12.2023).
33. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 р. № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (дата звернення: 01.12.2023).
34. Романюк І. А. Нові чинники та концепції здійснення інтенсифікації сільського господарства. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2016. № 4 (36). С. 60-63.
35. Саблук П. Т. Економічні відносини та дохідність агропромислового виробництва. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 147-154.
36. Сікало М. В. Ринок зерна як об'єкт державного регулювання. *Теорія та практика державного управління*. 2017. №1(56). С.45-48.
37. Сільське господарство Львівської області 2020: Статистичний збірник. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2021. 145 с.
38. Сільське господарство Львівської області 2021: Статистичний збірник. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2022. 101 с.
39. Статистичний щорічник Львівської області за 2020 рік. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2021. 345 с.
40. Статистичний щорічник Львівської області за 2021 рік. *Головне управління статистики у Львівській області*. Львів, 2022. 345 с.
41. Юринець В. Є. *Методологія наукових досліджень: навч. посіб.* Львів: ЛНУ ім. Івана Франка, 2011. 178 с.